

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА
кафедра політології

МЕМОРІАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄС ТА ДЕРЖАВ ЄВРОПИ

Методичні вказівки до вивчення навчальної дисципліни
для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 052 «Політологія»
(електронне видання)

ОДЕСА
2023

УДК 32:069ЄС(076)
М495

Укладач:

Світлана КОЧ – доктор політичних наук, доцент, професор кафедри політології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Рецензенти:

Олександр ГАНЧЕВ – доктор історичних наук, професор, професор кафедри психології, педагогіки та лінгводидактики Державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку

Андрій ХУДЕНКО – доктор філософських наук, професор кафедри суспільних комунікацій та регіональних студій Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

*Рекомендовано до друку Вченою Радою факультету міжнародних відносин,
політології та соціології Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова*

(Протокол № 1 від 30 серпня 2023 року)

У методичних вказівках наведено основні положення для вивчення дисципліни «Меморіальна політика ЄС та держав Європи» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Політологія» спеціальності 052 «Політологія».

Основна мета рекомендацій – надати методичну допомогу здобувачам вищої освіти у підготовці та вивченні тем практичних занять та у процесі самостійної роботи.

УДК 32:069ЄС(076)
М495

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ТА МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ	5
ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1	5
ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 2	19
ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ	40
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ	41
ФОРМИ КОНТРОЛЮ І МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ	49

ВСТУП

Дані методичні вказівки створені на допомогу здобувачам ОПП «Політологія» другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 052 Політологія, які вивчають дисципліну «Меморіальна політика ЄС та держав Європи» що включена до переліку вибіркових освітніх компонентів (ВБ 5.2. освітньо-професійної програми (ОПП).

Завданням курсу є: ознайомлення із політикою пам'яті, як технологією мобілізації політичної підтримки; показати як відбувається процес політичного використання минулого в інтересах сучасності та в процесах моделювання майбутнього; надати навички порівняльного символічного аналізу меморіальних політик країн ЄС; продемонструвати механізми конструювання/деконструкції національних стратегій та історичних політик; ознайомити студентів із технологіями комеморації; вивчення соціальної ролі колективної пам'яті; знайомство із практиками комеморації, як засобу інтерпретації минулого та технології закріплення національного наративу.

Головною *метою курсу* є формування у слухачів уявлення про механізми соціально-політичного конструювання минулого в інтересах сучасного; аналіз меморіальної політики як системи цілеспрямованих дій органів державної влади, партій, громадських організацій, окремих осіб з управління суспільною пам'яттю, свідомістю, поведінкою, створення меморіальної стратегії в інтересах стабілізації політичної системи.

По завершенню вивчення курсу здобувач повинен: *Знати:* поняття «соціальна пам'ять», «історична пам'ять», «колективна пам'ять», «комеморація», «національна історія», «локальна історія», «державна історія»; концептуально-теоретичні підходи до аналізу історичної політики, національної історії, меморіальних стратегій національних гравців; ключові концепції й підходи до вивчення історичної пам'яті та історичної політики; процес та причини політизації історії; зв'язок між ідеологією, політичними традиціями і культурною пам'яттю, їх формування і розвиток; причини політизації історії в сучасному суспільстві; класичну та новітню літературу по проблемам меморіальної культури в політиці; технологічні можливості конструювання групових спогадів та методи їх деконструкції групової пам'яті; наслідки за завдання процесу інструменталізації історії в політичному процесі. *Вміти:* аналізувати процеси конструювання минулого у сучасних суспільствах; виявляти причини політизації історії; аналізувати прояви соціального конструювання минулого на макро-, мезо- та мікрорівні; аналізувати, пояснювати та інтерпретувати варіативність форм політичної культури; аналізувати технології комеморативного впливу на історичні події минулого та сучасного; використовувати аналіз соціального (ре)конструювання минулого з метою виявлення вихідних значень явищ та подій; вміти використовувати критичний аналіз в процесах аналізу політичних міфів; здійснювати експертну оцінку текстів, оприлюднених проєктів, політичних та соціальних програм; розуміти закономірності функціонування соціальної пам'яті.

**ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ,
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ТА МЕТОДИЧНІ
ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ**

**ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ**

**Тема 1
Історія наукового аналізу
соціально-політичних функцій колективної пам'яті**

Практичне заняття:

1. Пам'ять як об'єкт аналізу.
2. Історія досліджень соціально-політичних функцій колективної пам'яті.
3. Поняття «меморіального повороту» у зарубіжній історіографії 1980-х років: причини поширення досліджень пам'яті.
4. Етапи розвитку досліджень пам'яті за кордоном.
5. Вивчення історичної пам'яті в Україні від 1991 року до теперішнього часу.

Індивідуальне дослідне завдання:

1. Ессе : причини росту актуальності дослідження історичної пам'яті.
2. Презентація наукового доробку автора (за вибором) в контексті дослідження феномену групової пам'яті (Дж. Локк, Е. Дюркгейм, М. Хальбвакс, П. Нора, Я. Ассман, Ю. Лотман, Е. Гуссерль, П. Рікер, П. Бурдьє Д. Лоуэнталь, Я. Зерубавеля).

Методичні рекомендації

Під час підготовки першого питання «Пам'ять як об'єкт аналізу» Вам потрібно дослідити як та коли пам'ять стала об'єктом уваги з боку різних наук. Вам потрібно з'ясувати специфіку предмету дослідження в різних наукових галузях і перед усім, специфіку дослідження пам'яті в політичних науках.

Прослідкуйте процес зародження аналізу ролі пам'яті в ході розвитку людини та суспільства. Рекомендовано ознайомитись із доробком античних філософів де пам'ять представлена як процес пригадування (Аристотель, Платон). Їх праці включали питання що пов'язані зі сприйняттям, зберіганням, передачею інформації у суспільстві. Простежте зв'язок між колективною пам'яттю та концепцією «суспільного характеру людини».

Важливим етапом в аналізі феномену групової пам'яті є роботи Августина Блаженого. Познайомтесь із його працями, зокрема прочитайте його «Сповіді» де середньовічний філософ розмірковує про природу пам'яті та її роль у формуванні ідентичності та сприйнятті минулого.

Важливим внеском для розуміння ролі пам'яті в процесі формуванні свідомості є роботи Дж. Локка, представника британського емпіризму XVII ст. Познайомтесь із роботою «Роздуми про людський розум» (1690).

Далі рекомендується ознайомлення з основними концепціями пам'яті в політології та історії, такими як «колективна пам'ять», «історична пам'ять» і «пам'ять суспільства».

При підготовці другого питання «Історія досліджень соціально-політичних функцій колективної пам'яті» рекомендовано познайомитись із концепціями «соціальної пам'яті» Еміля Дюркгейма яка викладена в його роботі «Суїцид: дослідження соціальних форм»; «соціальні рамки пам'яті» Мориса Хальбвакса яка представлена в книзі «Соціальна рамка пам'яті»; «місце пам'яті» П'єра Нора яка представлена автором в роботі «Локальна пам'ять»; «культурної пам'яті» Яна Ассмана яка викладена в роботі «Колективна пам'ять та колективне забуття»; «семіотичного аналізу пам'яті», або «пам'яті як знаку» Юрія Лотмана які можна знайти в роботі «Семіосфера» та інших працях. Рекомендовано познайомитися із феноменологічним підходом до вивчення соціальної пам'яті в працях Едмунда Гуссерля, П'єра Рікера.

Готуючи третьє питання «Поняття «меморіального повороту» у зарубіжній історіографії 1980-х років: причини поширення досліджень пам'яті» з'ясуйте чим викликана ситуація, яка характеризується зростанням інтересу до питань, пов'язаних зі збереженням та відтворенням колективної пам'яті суспільств, чому дослідники стали активно вивчати, як спільні події та травми впливають на формування пам'яті груп і націй. Ознайомтесь із роботами Мориса Хальбвакса «Локальна пам'ять і таємниця пам'яті» (1980), Яна Ассман «Культурна пам'ять і колективне забуття» (1992), П'єра Нора «Локальна пам'ять» (1984), Еміля Фурста «Забуті війни» (1989) і Хорхе Семпрун «Голоси із туману» (1987); П'єра Бурдьє «Рефлексивне суспільство» (2003); Джонатана Лоунталя «Пам'ять та тоталітарне суспільство» (1991).

Виконайте індивідуальне завдання № 1, спираючись на матеріал третього питання. Виконайте індивідуальне завдання № 2, спираючись на матеріал другого та третього питання.

Підготовку до четвертого питання «Етапи розвитку досліджень пам'яті за кордоном» потрібно розпочати з узагальнень попередніх знань. Спробуйте порівняти підходи та методи дослідження пам'яті на різних етапах розвитку. Визначте спільні та відмінні риси в підходах різних авторів та періодів. Не забувайте розвивати своє критичне мислення та аналізувати переваги та обмеження різних підходів до дослідження пам'яті.

Визначте критерії типологізації етапів та ключові моменти: зміна предмету досліджень, специфіка погляду на феномен пам'яті в різні історичні епохи, інструменталізація меморіальних технологій та формування стратегій управління колективними спогадами.

Готуючись до п'ятого питання «Вивчення історичної пам'яті в Україні від 1991 року до теперішнього часу» розпочніть з ознайомлення з історичним контекстом періоду від 1991 року до сьогодення. Розуміння політичних,

соціальних та культурних змін цього періоду допоможе вам краще розуміти контекст історичної пам'яті.

Ви можете ознайомитись із різними роботами стосовно меморіальної політики та ситуації в Україні «Прощання з імперією. Українські дискусії про ідентичність» (2005). Ольги Гнатюк; «Дискурс політики історичної пам'яті в Україні» (2015) Кирило Євсєєв; «Danse macabre: голод 1932–1933 рр. у політиці, масовій свідомості та історіографії (1980 – поч. 2000-х)» (2010) Георгія Касьянова. Ці роботи відображають різні аспекти історичної пам'яті в Україні та можуть стати важливими джерелами для вашого дослідження.

Завдання для самостійної роботи:

1. Які поняття пам'яті визначаються у філософії, психології, соціології та політології, і чому пам'ять є об'єктом уваги цих наук?
2. Які аспекти індивідуальної та групової пам'яті вивчають соціальні науки?
3. Як Аристотель і Платон розуміли роль пам'яті у формуванні індивідуальної та колективної ідентичності?
4. Які питання підіймають античні автори, досліджуючи феномен пам'яті?
5. Як характеризує феномен групової пам'яті Августин Блажений?
6. Визначте роль пам'яті у формування свідомості людини за роботами Дж. Локка та його послідовників (Девід Г'юм, Берtrand Рассел).
7. Яким чином Еміль Дюркгейм та Моріс Хальбвакс вплинули на дослідження соціальної пам'яті та колективної ідентичності?
8. Які проблеми «меморіального повороту» в історіографії 80-х років можна назвати ключовими?
9. З'ясуйте яким чином диктатури спрямовують меморіальний процес і сприяють забуттю історії. Спирайтесь на роботи обраних Вами авторів.
10. Які основні роботи авторів досліджують історичну пам'ять України після незалежності, і які підходи вони застосовують до аналізу цієї теми?

Тема 2

Колективна пам'ять та ідентичність

Практичне заняття:

1. Пам'ять, як соціальний феномен. Категорії та форми пам'яті.
2. Пам'ять як інструмент соціальної адаптації. Поняття «соціальна інформація», «традиція», «колективна свідомість». Пам'ять як інформація.
3. Соціальне реконструювання минулого. Актуальний «образ минулого».
4. Принципи дослідження соціальної пам'яті: монізм, історизм, реалізм.

Індивідуальне дослідне завдання:

Підготуйте доповіді та презентації за темами

- 1) Концепція «пам'ять – звичай» в роботах Пола Коннертона;
- 2) Соціологічна концепція минулого Джорджа Міда;

3) «Гарача та холодна» пам'ять в роботах Клода Леві Стросса

4) Феномен «дрейфу пам'яті» Жака Дерріди

Методичні рекомендації:

Під час підготовки до першого питання «Пам'ять, як соціальний феномен. Категорії та форми пам'яті» спочатку надайте визначення поняттю «соціальна пам'ять». З'ясуйте які є авторські тлумачення цього поняття. Дослідіть, як соціальна пам'ять відрізняється від інших видів пам'яті та як вона впливає на формування ідентичності та колективних спогадів. Дослідіть функції, які виконує пам'ять в соціо-культурному та контексті та в політичному процесі. Розгляньте пам'ять як інструмент збереження та передачі знань, ідентичності, та спосіб побудови історії та нарративів.

Проаналізуйте три категорії пам'яті, які визначив П'єр Нора у своїх працях. Ці категорії включають локальну, національну та універсальну пам'ять. Розгляньте, як ці категорії взаємодіють та впливають на сприйняття минулого.

Проведіть додаткове дослідження та познайомтесь з роботами інших авторів, які досліджують питання соціальної пам'яті. Деякі імена для врахування: Моріс Хальбвакс з його роботою «Соціальна рамка пам'яті», Ян Ассман та «Культурна пам'ять та колективне забуття» та Алесь Белак з «Націоналізація пострадянської пам'яті».

Проведіть порівняльний аналіз різних форм соціальної пам'яті, таких як локальна, національна та універсальна пам'ять. Розгляньте, як вони відрізняються та як ці форми взаємодіють у суспільстві.

Вивчення другого питання «Пам'ять як інструмент соціальної адаптації. Поняття «соціальна інформація», «традиція», «колективна свідомість». Пам'ять як інформація» потрібно почати із визначення понять: «соціальна інформація», «традиція», «колективна свідомість». Визначте підходи до визначення просторово-часових меж пам'яті. Надайте визначення пам'яті як форми діахронної та синхронної інформації. Далі розгляньте пам'ять як інструмент соціальної адаптації і з'ясуйте, як вона впливає на життя і взаємодію індивідів у суспільстві.

Познайомтесь із механізмом процесу запам'ятовування та забування та визначте їхній вплив на засвоєння соціальної інформації та традицій. Прочитайте роботу «Запам'ятовування відсутнього: історія забування та пам'яті в народі» Пола Коннертона, де він розглядає процеси запам'ятовування та забування, а також концепцію «пам'ять-звичай». Зверніть увагу на те, як він пояснює ці процеси і як вони впливають на формування індивідуальної та колективної пам'яті. Порівняйте концепції Пола Коннертона з іншими теоретичними підходами до пам'яті та запам'ятовування. Які схожість і відмінності між ними? Які переваги та обмеження у підході Коннертона?

Опишіть феномен «історичної амнезії» та його роль у формуванні колективної свідомості та соціальній адаптації. Розгляньте: 1) взаємозв'язок між просторовим і часовим контекстом пам'яті, і як це впливає на збереження

традицій та колективних пам'ятей; 2) Розгляньте пам'ять як форму інформації і її важливість у передачі культурних та соціальних норм.

Вивчення *третього питання* «Соціальне реконструювання минулого. Актуальний «образ минулого». Ознайомтеся з працями Джона Міда, що стосуються концепції минулого і пам'яті. Проаналізуйте ключові поняття і тези, які він використовує для розуміння соціологічного аспекту пам'яті. Дослідіть, як пам'ять служить інструментом соціальної адаптації та сприйняття минулого через окуляри сучасності. Проаналізуйте, як соціальна пам'ять може бути використана для збереження індивідуальних та колективних ідентичностей, як формується і змінюється актуальний образ минулого в різних суспільствах і часових періодах, яка роль соціальних і політичних факторів у формуванні актуального образу минулого.

Проаналізуйте концепцію «гарячої» та «холодної» пам'яті за Клодом Леві-Стросом. Вивчіть, які події або символи викликають емоційну реакцію та активно обговорюються в суспільстві, а які залишаються більш об'єктивними і холодними. Ознайомтеся із феноменом «дрейфу пам'яті» в роботах Жака Дерріди. Окремим аспектом Вашої підготовки до третього питання є проблема канонізації та типологізації меморіальних об'єктів.

Готуючись до *четвертого питання* «Принципи дослідження соціальної пам'яті: монізм, історизм, реалізм» почніть з основних понять, таких як «монізм», «історизм» і «реалізм» в контексті дослідження соціальної пам'яті. З'ясуйте, які ці принципи означають і як вони відображаються в дослідженнях пам'яті. Розгляньте роботи вчених, які вперше впровадили ці принципи в дослідження соціальної пам'яті. Пошукайте приклади в роботах філософів, соціологів та інших дослідників, які висвітлюють ці концепції.

Порівняйте та контрастуйте принципи монізму, історизму і реалізму. Дослідіть, як вони взаємодіють та впливають на підхід до вивчення соціальної пам'яті. Знайдіть конкретні приклади досліджень або аналізів, де ці принципи використовуються для розуміння соціальної пам'яті. Подивіться, які висновки чи теоретичні рамки вони надають. Наприклад, в роботі П'єра Нора «Місця пам'яті» (фр. «Les Lieux de Mémoire»), автор розглядає концепцію «трьох категорій пам'яті»: пам'ять-місце, пам'ять-звичай та пам'ять-історія. Він досліджує, як різні типи пам'яті впливають на створення колективної інтерпретації минулого, він досліджує пам'ять як втілену в пам'яткових місцях. Ця робота аналізує, які об'єкти і символи важливі для суспільства.

Корисною для вивчення цього питання є робота Яна Ассмана «Культурна пам'ять і колективне забуття» де автор вивчає динаміку культурної пам'яті та як суспільства зберігають і передають свою історію через покоління. Корисною можуть бути роботи: Джеймса Міда «Способи збереження минулого» де автор аналізує концепції соціального збереження минулого та відтворює актуальні «образи минулого» в різних культурах. Ці роботи варто вивчити для розуміння різних підходів до вивчення соціальної пам'яті та принципів, які їх визначають: Яель Зерубавель «Відновлені корені: колективна пам'ять і створення ізраїльської національної традиції» (1995) де

автор аналізує, як ізраїльтяни відновлювали свою історичну пам'ять, яка була втрачена або розпорошена внаслідок довгої діаспори та різних історичних подій. Зерубавель розглядає створення ізраїльської національної традиції через відновлення колективних спогадів та реінтерпретацію історії.

Завдання для самостійної роботи:

1. Які авторські тлумачення поняття «соціальна пам'ять» існують?
2. Як відрізняється соціальна пам'ять від інших видів пам'яті, і як вона впливає на формування ідентичності та колективних спогадів?
3. Проаналізуйте три категорії пам'яті, які визначив П'єр Нора: локальну, національну та універсальну. Як ці категорії взаємодіють та впливають на сприйняття минулого?
4. Які є визначення понять «соціальна інформація», «традиція» і «колективна свідомість» в контексті соціальної пам'яті, і як вони взаємодіють між собою?
5. Як визначаються просторово-часові межі пам'яті, і яке їхнє значення в контексті збереження традицій та колективних пам'ятей?
6. Проаналізуйте феномен «історичної амнезії» і його роль у формуванні колективної свідомості та соціальної адаптації.
7. Які ключові поняття використовуються Джоном Мідом для розуміння соціологічного аспекту пам'яті, і як пам'ять може бути інструментом соціальної адаптації та сприйняття минулого через окуляри сучасності?
8. Які ідеї стоять за концепціями «гарячої» та «холодної» пам'яті за Клодом Леві-Стросом, і які події чи символи викликають емоційну реакцію та активно обговорюються в суспільстві?
9. Надайте характеристику принципам дослідження соціальної пам'яті: монізм, історизм, реалізм.

Тема 3

Історична та культурна пам'ять: формування та функції

Практичне заняття:

1. Поняття «історична свідомість», «меморіальна культура».
2. Історія і пам'ять: проблема взаємозв'язків. Співвідношення пам'яті та історії як двох способів фіксації минулого. Структура історичної пам'яті.
3. Культурно семіотичний підхід до аналізу культурної пам'яті.
4. Процес політизації історії.

Індивідуальне дослідне завдання:

- Ессе 1. Проблеми співвідношення пам'яті та історії як двох способів фіксації минулого.
- Ессе 2. Причини та наслідки політизації історії.

Методичні рекомендації:

Під час підготовки до першого питання «Поняття «історична свідомість», «меморіальна культура», зверніть увагу, що дослідження історичної свідомості, пам'яті поколінь, та меморіальної культури вимагає широкого підходу та ознайомлення з різними науковими дисциплінами. Рекомендуємо прочитати загальні вступні книги, такі як «Пам'ять: історичні та психологічні аспекти» Джоанн Вітмор та «Історична свідомість» Пола Андерсона. Ці книги нададуть загальне уявлення про теорії пам'яті та її роль у формуванні історичної свідомості. Надайте визначення поняттям «Історична свідомість». «Пам'ять поколінь». З'ясуйте роль пам'яті в писемних та безписемних культурах. Сформулюйте специфіку етнічної версії історії, порівнюючи з національною та локальною версіями. Для розуміння етнічної пам'яті та історії, рекомендуємо познайомитись із книгою «Етнічна історія» Антона Куїва та «Культурна пам'ять та історія» Яна Ассмана.

Для розгляду ролі пам'яті в різних типах культур та для більш глибокого розуміння поняття «меморіальна культура» можна познайомитись із книгами «Пам'ять: історія та культура» Карла Фіглі, «Меморіальна культура: політика, меморія та ідентичність у столітті геноцидів» Річарда Ашкрофта та «Пам'ять, творчість та політика» Джорджа М. Гартмана.

Для ознайомлення з дослідженнями, рекомендуємо переглянути статті в академічних журналах, таких як «Memory Studies», «Cultural Memory in the Present», та «International Journal of Politics, Culture, and Society».

Вивчення другого питання «Історія і пам'ять: проблема взаємозв'язків. Проблеми співвідношення пам'яті та історії як двох способів фіксації минулого. Структура історичної пам'яті» почніть з ознайомлення з літературою, яка вже існує в цій області. Дослідіть роботи відомих авторів, таких як Моріс Хальбвакс, П'єр Нора, Ян Ассман, і дізнайтеся, як вони розглядають взаємозв'язок історії та пам'яті.

Зверніть увагу на книги: 1) Моріса Хальбвакса «Локальна пам'ять і таємниця пам'яті» (1980), де він розглядає проблеми співвідношення пам'яті та історії, а також структуру пам'яті в колективі. 2) П'єра Нора «Локальна пам'ять» (1984), яка досліджує, як пам'ять може стати джерелом конфлікту, особливо у контексті пам'яті про минулі події та місця.

Для розуміння структури історичної пам'яті, ознайомтеся із роботами Яна Ассмана, зокрема книгою «Культурна пам'ять і колективне забуття» (1992), де автор досліджує різні шари пам'яті та їхні впливи на суспільство. Прочитайте роботу Еріка Хобсбаума «Цікава історія» (2012), де автор розглядає, як історія створюється, і як це впливає на пам'ять колективу. Дослідіть конкретні приклади конфліктів, пов'язаних із взаємозв'язками історії та пам'яті, такі як пам'ятникові конфлікти, судові процеси або сперечі про історичну інтерпретацію. Аналізуйте їх причини та наслідки.

Вивчіть соціологічні дослідження, які досліджують сприйняття та інтерпретацію історичних подій різними групами суспільства. Розгляньте роль масових ЗМІ у формуванні історичної пам'яті. Вивчіть підходи до методології

дослідження історичної пам'яті, включаючи аналіз текстів, архівів, артефактів та свідчень. Визначте підходи до аналізу структури історичної пам'яті. Познайомтесь із роботи Мауріціо Вальтера «Історична пам'ять і історична ідентичність» (2003), де розглядаються різні концепції історичної пам'яті. Дізнайтеся про підходи історичної антропології, які дозволяють вивчати культурні та соціальні аспекти історичної пам'яті.

Починаючи підготовку до третього питання «*Культурно семіотичний підхід до аналізу культурної пам'яті*» рекомендую вам врахувати наступні кроки. По перше потрібно ознайомитись з основними концепціями: Культурна пам'ять (розуміння та визначення цього терміну в контексті культурних та суспільних наук). Культурно-семіотичний підхід (розгляньте сутність цього підходу, його ключові принципи та методи). Це допоможе вам розуміти, як аналізувати культурну пам'ять з семіотичної перспективи. Феномени історичної амнезії та витіснення (визначте ці поняття та їх вплив на культурну пам'ять та суспільство).

Ви можете знайти відповіді на деякі питання в книгах: «Пам'ять, історія, забуття» Пауля Рікєрта яка є ключовою для розуміння понять культурної пам'яті, амнезії та витіснення; «Між семіотикою та історією» Алей Мегілля, яка орієнтована на вивчення зв'язків між семіотикою, історією та культурною пам'яттю; «Символіка та культурна пам'ять» Яна Ассмана, яка корисна для розуміння культурної пам'яті та символіки; «Три міфи культурної пам'яті» Яна Ассмана, допоможе вам розглянути міфи та ритуали, пов'язані з культурною пам'яттю.

Готуючись до четвертого питання «*Процес політизації історії*» зверніть увагу, що політизація історії може бути визначена як процес, за якого історичні події, факти та наративи використовуються або переробляються для досягнення політичних цілей. Цей процес може включати маніпуляції історією, відображення подій у специфічному світлі, а також використання історичних сюжетів для підтримки політичних агенд.

Перш за все, визначте ключові поняття, такі як «політизація історії», «маніпуляція історією», «політичне використання минулого». Ретельне розуміння цих термінів стане основою для вашого дослідження.

Знайдіть наукові статті та книги, які присвячені політизації історії. Для цього можна використовувати бази даних, такі як Google Scholar, JSTOR, або академічні бібліотеки. Деякі рекомендовані джерела включають: «Політика історії» Єжи Топольський (розглядає взаємозв'язок між історією та політикою); «Використання та зловживання історією» Маргарет Макміллан (автор досліджує, як історія використовується для політичних цілей); «Історики в політиці» Алан Брінклі (ця книга аналізує вплив істориків на політичні рішення); «Політика минулого» під редактуванням Пітера Болдвіна (колекція статей розглядає різні аспекти політизації історії в різних країнах).

Ваше дослідження може бути більш конкретним, якщо ви розглянете приклади політизації історії у певних країнах або періодах. Порівняйте, які політичні сили або режими використовують історію для досягнення своїх

цілей. Зверніть увагу на методи дослідження: політизація історії може виявлятися в різних формах, включаючи зміну історичних наративів, маніпуляцію історичними фактами, або переписування історії. Вивчайте методи, які використовуються для політизації історії та їхні наслідки. Розгляньте вплив на суспільство: дослідіть, як політизація історії впливає на суспільство, включаючи його ідентичність.

Завдання для самостійної роботи:

1. Сформулюйте специфіку етнічної версії історії, порівнюючи її з національною та локальною версіями. Використовуйте книги «Етнічна історія» Антона Куїва та «Культурна пам'ять та історія» Яна Ассмана для детального аналізу.
2. Прочитайте книги «Пам'ять: історичні та психологічні аспекти» Джоанн Вітмор і «Історична свідомість» Пола Андерсона. Надайте визначення понять «історична свідомість» і «Пам'ять поколінь».
3. Познайомтесь із книгами «Пам'ять: історія та культура» Карла Фіглі, «Меморіальна культура: політика, меморія та ідентичність у столітті геноцидів» Річарда Ашкрофта та «Пам'ять, творчість та політика» Джорджа М. Гартмана. Визначте роль меморіальної культури в сучасному суспільстві. Розгляньте приклади конфліктів, пов'язаних із взаємозв'язками історії та пам'яті, і проаналізуйте їхні причини та наслідки.
4. Познайомтеся з роботами Мауріціо Вальтера «Історична пам'ять і історична ідентичність» для розуміння концепцій культурної пам'яті та історичної амнезії.
5. Визначте поняття «політизація історії», «маніпуляція історією» та «політичне використання минулого» Дослідіть приклади політизації історії у конкретних країнах або періодах.

ТЕМА 4

Локальна історія: варіативність меморіальних культур

Практичне заняття:

1. Специфіка усної та писемної історії, Поняття та форми локальної історії та пам'яті.
2. Методики досліджень, основні сюжети усної історії. Синдром фальшивої пам'яті: причини появи і зразки.
3. Регіональні версії історії. Етнічна історія. Місця пам'яті. Локальна пам'ять та локальна ідентичності.

Індивідуальне дослідне завдання:

Підготуйте доповідь та презентацію

1. Методологічні та психологічні пастки усної історії;

2. Специфіка регіональних хронотопів та локальних версій історії;
3. Концепт автобіографічної пам'яті в роботах Д. Робінсона.

Методичні рекомендації:

Під час підготовки до першого питання «Специфіка усної та писемної історії, Поняття та форми локальної історії та пам'яті» зверніть увагу, що такі джерела як пам'ять свідків, літописи, мемуари, усні перекази мають суб'єктивний характер.

Розгляньте значення пам'яті свідків для вивчення історії. Ви можете провести інтерв'ю з очевидцями історичних подій або вивчити їхні свідчення. Рекомендована література: «Історична пам'ять: проблеми наукового підходу» Ю. Михайленко.

Дослідіть літописи, які були створені у минулих епохах для фіксації подій. Вони можуть містити цінну інформацію про історію і пам'ять певного періоду. Рекомендована література: «Літописи Київської Русі» (переклад або коментарі можуть бути корисними).

Вивчіть мемуари осіб, які брали участь у важливих історичних подіях або були їхніми спостерігачами. Мемуари можуть надати особисті переживання та враження від подій.

Вивчіть методологію усної історії та важливість усної традиції для передачі пам'яті. Рекомендована література: «Історики та усна історія» (2000) Пол Томпсон

Памятайте, що ці позиції та рекомендована література є лише введенням до теми. Для більш глибокого дослідження цих аспектів історії та пам'яті, вам також слід розглянути наукові статті, дослідження та іншу літературу, яка відповідає вашим конкретним інтересам і завданням дослідження.

Підготовку до другого питання «Методики досліджень, основні сюжети усної історії. Синдром фальшивої пам'яті: причини появи і зразки» варто розпочати з ознайомлення з підручника «Усна історія: підручник» Е. Томпсона та М. Пломондона. Вивчіть методи інтерв'ю та аналізу усних історій, зокрема методи «біографічного інтерв'ю» і «історичної реконструкції». Зверніть увагу на методологічних та психологічних пастках усної історії. Зверніть увагу на вплив сприйняття, приналежності до культури, мови і ідентичності на сприйняття подій.

Важливим моментом в вивченні цього питання є синдром фальшивої пам'яті. Зверніть увагу на причини появи фальшивої пам'яті. Для розуміння цього питання рекомендовано познайомитись із роботою «Пам'ять: від психології до соціології» Д. Шаха.

Розгляньте приклади виникнення фальшивих спогадів, такі як вплив запитань інтерв'юера на створення фабрикованих подій. Зверніть увагу на вплив травми на спогади. Рекомендовано познайомитись із книгою «Травматична пам'ять і механізми захисту» Б. ван дер Колка. Розгляньте, як травматичні події можуть впливати на формування, переживання та реконструкцію пам'яті.

Важливо також вивчати актуальні наукові статті, дисертації і монографії з цих тем для оновлення знань та врахування сучасних підходів у дослідженні пам'яті та усної історії. Для збору даних та проведення досліджень можна також використовувати методи психологічних і соціологічних досліджень, а також інтерв'ю та аналіз документів.

Готуючись до *третього питання* «*Регіональні версії історії. Етнічна історія. Місця пам'яті. Локальна пам'ять та локальна ідентичності*» почніть із вивчення понять історії, регіонів та регіональних версій історії. Рекомендовані автори: Фернанд Бродель, Ерік Гобсбаум, Марк Блок. Досліджуйте їх роботи з історії світових регіонів. Використовуйте аналіз архівних матеріалів, інтерв'ю, географічний аналіз та порівняльну історію для вивчення регіональних версій історії.

Ознайомтеся з поняттями етнічності, нації та етнічної історії. Рекомендовані автори: Антоніо Грамші, Бенедикт Андерсон, Ернест Гелнер. Вивчайте їх роботи про створення націй та етнічні ідентичності. Застосовуйте методи етнографії, аналізу історичних документів, територіального аналізу та антропологічні методи для вивчення етнополітичної історії.

Розгляньте поняття «місця пам'яті» та «колектива пам'ять». Рекомендовані автори: П'єр Нора, Мауріціо Воллерсторф, Алессандро Портелла. Досліджуйте їхні роботи з пам'яті та місцями пам'яті.

Дослідіть концепції локальної пам'яті та ідентичності. Рекомендовані автори: Девід Лоуз, Джон Агрер, Пол Коннертон. Вивчайте їхні роботи про історію і ідентичність місцевих спільнот.

Розгляньте концепції корпоративної та релігійної ідентичності. Рекомендовані автори: Ернест Гелнер, Чарльз Тейлор, Талал Асад. Вивчайте їхні роботи про ідентичність у релігійних та традиційних контекстах. Використовуйте соціологічні методи, антропологічний аналіз, інтерв'ю та аналіз релігійних текстів для дослідження корпоративної та релігійної ідентичності.

Завдання для самостійної роботи:

1. Знайдіть та проаналізуйте приклади пам'яті свідків історичних подій в літературі, фільмах або ваших особистих родинних архівах. Які цінні відомості ви можете отримати з їхніх спогадів?
2. Порівняйте різні літописи або історичні хроніки, які описують одні й ті ж події. Які різниці і схожості можна виявити в їхніх версіях історії?
3. Поглиблено вивчіть одну з робіт, рекомендованих для читання, що стосується локальної пам'яті та ідентичності. Зробіть аналіз авторського підходу до цих понять та поділіться своїми враженнями.
4. Знайдіть приклади усної історії в вашому регіоні або країні. Як вони використовуються для передачі історичних подій та пам'яті?
5. Дослідіть питання синдрому фальшивої пам'яті. Зверніть увагу на важливість розуміння цього явища для історичних досліджень.

6. Розгляньте вплив сприйняття, культури, мови та ідентичності на сприйняття історичних подій та пам'яті. Як ці чинники впливають на спосіб, якими різні групи людей розуміють історію?
7. Дослідіть сучасні дослідження та дискусії з питань пам'яті та історії. Які нові підходи та погляди існують в цій галузі?

ТЕМА 5

Знаково-символічна репрезентація меморіальної культури. Місця пам'яті

Практичне заняття:

1. Роль звичаю та обряду, традиції та ритуалу в процесі відтворення культури. Семантична функція комунікації.
2. Традиція, як форма руху соціальної інформації. Символізація соціального простору та відносин. Семіотичний аналіз етикетних форм публічної поведінки.
3. Іконографічні образи регіонів та країн. Семіотичний аналіз повсякденних практик в форматі культурних стереотипів. Територіальний бренд і туристичний імідж території.

Індивідуальне дослідне завдання:

1. Ессе 1: Надайте варіанти форм руху традиції, як соціальної інформації.
2. Ессе 2: Наведіть приклади семантичної плутанини в процесі функціонування символів.
3. Надайте опис прикладів прояву «меморіальних війн» в сучасних політичних процесах.

Методичні рекомендації:

Під час підготовки до першого питання «Роль звичаю та обряду, традиції та ритуалу в процесі відтворення культури. Семантична функція комунікації» почніть з освоєння поняття «міфологізація минулого». Розгляньте її як процес використання міфів і легенд для формування інтерпретації минулого. Ознайомтеся з термінами «звичай» і «обряд» і їхнім значенням у формуванні культурної ідентичності. З'ясуйте ключові відмінності «обряду» та «ритуалу». Поясніть механізми руху традиції та роль інновації. Розгляньте роботу Мирчи Єліяда «Міф і реальність». Ця книга досліджує, як міфи, обряди та ритуали допомагають суспільствам створювати зв'язок між сучасністю і минулим.

Прочитайте статтю «Роль міфології в сучасному світі» Івана Цюпака, яка розглядає сучасний вплив міфології на суспільство. Вивчіть статтю «Семіотика обряду» Юрія Лотмана. Вона вказує на важливість обрядів у процесі комунікації та репродукції культури.

В процесі підготовки цього питання Вам будуть корисні книги: «Ритуали: перспективи та виміри» (2009) Кетріна Белла. Ця книга вивчає, як ритуали сприймаються і відтворюються в культурі; «Ритуальний процес: структура та антиструктура» (1969) Віктора Тернера, де автор пропонує дослідження ритуалів як способу організації суспільства та комунікації.

Готуючись до *другого питання* «Традиція, як форма руху соціальної інформації. Символізація соціального простору та відносин. Семіотичний аналіз етикетних форм публічної поведінки» розбери різні форми традиції. Виходячи з того, що традиція – це форма збереження актуальної соціокультурної інформації. Познайомтесь із роботами видатного антрополога Кліффорда Гірца «Інтерпретація культур» (1973) та Лаури Освальд «Семіотика простору» (2015). Передусім ці роботи допоможуть зрозуміти, як символи і знаки використовуються в політиці для сприйняття та маніпуляції громадською думкою. Так К. Гірц впроваджує методологію «товстого опису» (thick description), яка дозволяє докладно аналізувати культурні контексти. Цей підхід є корисним для політолога під час дослідження політичних явищ.

Дослідження семіотичного аналізу етикетних форм публічної поведінки можна доповнити роботою Умберто Еко «Теорія семіотики» (1975) Умберто Еко вводить читача в основи семіотики, яка є наукою про знаки, їх структуру і інтерпретацію. Семіотика є важливою для політології, оскільки політичні процеси часто базуються на сприйнятті та інтерпретації знаків, символів і комунікації. Політичні рухи, партії та лідери часто використовують символіку для сприйняття та мобілізації громадськості. Знання про семіотику допомагає політологам аналізувати цей аспект політичного життя. Розуміння семіотики може бути корисним для аналізу політичних текстів, включаючи документи, промови, політичну рекламу та медійні повідомлення.

Починаючи підготовку до *третього питання* «Іконографічні образи регіонів та країн. Семіотичний аналіз повсякденних практик в форматі культурних стереотипів. Територіальний бренд і туристичний імідж території» розгляньте поняття іконографії та як воно застосовується до образів країн та регіонів. Термін «Іконографія» відноситься до аналізу символічних образів та їх взаємозв'язку з просторовими структурами. У цьому контексті, іконографія стосується репрезентації місць і регіонів через використання символів, ікон та інших образів. Познайомтесь із роботами Жана Готтмана та його теорією «Іконографія простору». Жан Готтман використовує поняття іконографії для аналізу, як символи та образи, пов'язані з певними територіями, можуть впливати на сприйняття та розуміння цих місць. Він досліджує, як ці символи формують іміджі місць та впливають на культурні та політичні реалії в цих регіонах. Іконографія простору в теорії Жана Готтмана вказує на важливість символів, образів та їх інтерпретації для розуміння сприйняття простору та територій у географії та політології.

Вивчайте, які символи і образи використовуються для представлення різних територій та як вони впливають на сприйняття цих місць.

Розгляньте теоретичні підходи до семіотичного аналізу та спробуйте їх застосувати до культурних стереотипів та символів. Вивчайте, як територіальний бренд впливає на туристичний імідж місця та яким чином це може вплинути на економіку та політику регіону.

У вивченні цього питання в якості додаткової літератури можна рекомендувати роботу авторів: Найджела Моргана, Аннет Прітчарда, Роджера Прайда «Туристичний брендинг: створення та управління конкурентною перевагою» (2004), де автори розглядають питання створення та управління брендами в галузі туризму, які можуть бути корисними для розуміння територіальних брендів.

Завдання для самостійної роботи:

1. Прочитайте книгу Мирчи Єліяда «Міф і реальність» (або «Міф про вічне повернення») і здійсніть аналіз того, як міфи, обряди та ритуали сприяють створенню зв'язку між сучасністю і минулим.
2. Ознайомтеся з теорією «товстого опису» (thick description) Кліффорда Гірца і спробуйте застосувати її для докладного аналізу культурних контекстів у політиці.
3. Прочитайте книгу Умберто Еко «Теорія семіотики» і зрозумійте основні поняття семіотики, які можуть бути корисними для аналізу політичних процесів і текстів.
4. Ознайомтеся з роботами Жана Готтмана та його теорією «Іконографія простору» і проаналізуйте, як символи та образи, пов'язані з певними територіями, впливають на сприйняття та розуміння цих місць.
5. З'ясуйте, що означає «символічне освоєння» і як процес використання символів, артефактів та пам'яті сприяє побудові ідентичності та впливу на спосіб сприйняття минулого.
6. Проаналізуйте конкретні приклади меморіальних конфліктів з різних країн та епох. Зверніть увагу на спори щодо пам'ятників, назв вулиць, національних свят тощо, і проаналізуйте їхні наслідки та вплив на суспільство.
7. Дослідіть, як регіональні історико-культурні рекреаційні зони використовуються для формування ідентичності та приваблення туристів. Розгляньте приклади таких зон з різних країн.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 2

ПОЛІТИЧНА ІНСТРУМЕНТАЛІЗАЦІЯ ПАМ'ЯТІ

Тема 6

Історична політика та національна історія: конструювання змісту

Практичне заняття:

1. Поняття «публічної історії», «політичної історії», «історичної політики», «національної історії».
2. Ідеологічна та політична інструменталізація історії. Рівні політизації історії: індивідуальний та груповий.
3. Концепт національної культурної пам'яті: критерії селективного процесу.
4. Критична геополітика та основа для конструювання змістовних концептів простору.
5. Механізми формування різних версій минулого в багатоскладовому суспільстві (А. Лейпхарт)

Індивідуальне дослідне завдання:

Підготуйте доповідь:

1. І. Г. Гердер про націю та її функції;
2. Е. Ренан – нація як щоденний племісцит;
3. Природа політичного символу (на прикладі партійної символіки);
4. Концепт «Винайдення традиції» у Е. Хобсбаума;
5. Критична геополітика та основа для конструювання змістовних концептів простору;
6. Механізми формування різних версій минулого в багатоскладовому суспільстві (А. Лейпхарт).

Методичні рекомендації:

Під час підготовки до першого питання «Поняття «публічної історії», «політичної історії», «історичної політики», «національної історії» Ви повинні виходити з того, що публічна історія відноситься до способу, яким історичні події, факти та нарративи стають доступними та доступними для громадськості. Вона включає в себе різні засоби та форми передачі інформації про минуле, такі як книги, статті, музеї, виставки, документальні фільми, веб-сайти тощо. Публічна історія робить історію доступною та зрозумілою для широкого загалу, а також сприяє розумінню та обговоренню минулого в суспільстві. Це важливий аспект створення та утримання культурної ідентичності та колективної пам'яті. Дослідіть визначення та еволюцію поняття «публічна історія». Розгляньте, як воно розвивалося від часів давнього світу до сучасності.

Вивчайте методи та інструменти публічної історії. Це може включати методику написання історичних нарративів, створення музейних виставок,

публікацію статей та книг, роботу з архівами і документами тощо. Розгляньте, як конкретні історичні події та постаті відображаються в різних засобах масової інформації та медійних форматах, таких як кіно, телебачення та Інтернет. Дослідіть, як вирішувати конфлікти між історичною точністю та громадськими очікуваннями або політичними агендами.

Виходячи того, що «Політична історія» вивчає політичні події, інституції та процеси у контексті їхнього впливу на суспільство, державу та політику, дослідіть, як політичні рішення та події впливали на життя громадян, соціальну справедливість, економіку тощо. Зверніть увагу, що політична історія аналізує розвиток політичних систем, прийняття законів, діяльність політичних лідерів, зовнішню політику, конфлікти та вирішення конфліктів, а також інші аспекти пов'язані з політикою. Для об'єктивності та глибшого розуміння можна вивчати різні історичні школи думок та точки зору.

Третя категорія «історична політика» відноситься до використання історії або історичних наративів у політичних цілях. Це означає використання історичних подій, символів, пам'ятників та наративів для формування національної ідентичності, маніпуляції громадською думкою, підкреслення певних політичних поглядів або легітимізації влади. Історична політика може бути важливою складовою політичної стратегії країн, політичних партій або лідерів. Розгляньте, як політичні лідери чи організації використовують історичні події та символи для досягнення своїх політичних цілей. Прикладами можуть бути пам'ятники, свята, розмови чи дії політиків. Спробуйте надати аналіз впливу історичної політики на суспільство, спостерігаючи реакції громадськості на історичну політику ще допоможе Вам зрозуміти, як ця практика впливає на формування громадянської свідомості та національної ідентичності. Розгляньте, як різні культури та політичні системи використовують історію для досягнення своїх цілей.

Національна історія вивчає історію та розвиток конкретної нації чи держави. Вона зосереджується на подіях та процесах, що вплинули на формування та розвиток національної ідентичності, культури, політики та суспільства в цій конкретній державі. Розгляньте становлення та розвиток національної ідентичності, політичних подій, які вплинули на державотворення, та культурні досягнення.

У вивченні проблем, що складають зміст *другого питання* «Ідеологічна та політична інструменталізація історії. Рівні політизації історії: індивідуальний та груповий». Звертіть увагу, що це питання зосереджується на вивченні того, як історія стає інструментом ідеологічного та політичного впливу, а також на виявленні рівнів політизації історії на індивідуальному та груповому рівнях. Дослідження цієї теми дає змогу зрозуміти, як історія використовується для формування світоглядів, виправдання політичних рішень, як це впливає на формування колективної пам'яті.

Ідеологічна інструменталізація історії відноситься до використання історичних подій і фактів для підтримки певних ідеологічних поглядів або політичних амбіцій. Це може включати в себе переписування історії,

акцентування на певних аспектах ігнорування інших, а також вигадкування подій чи фактів. Вчені вивчають, як цей процес відбувається і як він впливає на суспільство. Реконмендовано познайомитись із книгою Вільяма Шона «Політична ідеологія: Сучасні підходи та практика» (2020), вона надає огляд понять ідеології та політичної інструменталізації в політичному контексті.

Поняття «негативного минулого» вказує на історичні події або аспекти минулого, які сприймаються як негативні чи образливі. Вивчення негативного минулого допомагає розуміти, як суспільства впорядковують інформацію про історичні події, а також як це може використовуватися для політичних цілей. Реконмендовано познайомитись із монографією Харі Рейкмана та Яна Фліглі «Політика пам'яті і реконструкція історії в посткомуністичних країнах» (2006), де міститься аналіз, як країни, які вийшли з комуністичного режиму, вирішують питання своєї історії та як це впливає на сучасність.

Проблема «долання минулого» пов'язана зі спробами суспільства або держави змінити сприйняття або інтерпретацію негативного минулого. Долання минулого може включати в себе публічні вибачення, комемораційні заходи або навіть зміну історичної наративу. Реконмендовано познайомитись із книгою Лінди Холмс «Долання минулого: Як суспільства лікують рани від насильства і травм» (2018), тут досліджено способи суспільства вирішувати питання, пов'язані з травматичними історичними подіями. Вона аналізує методи «долання минулого» та їхній вплив на суспільство.

Поняття «маргіналізація пам'яті» вказує на процеси, які призводять до виключення певних аспектів історії чи пам'яті з офіційних наративів. Маргіналізація пам'яті може відбуватися через політичний тиск, ідеологічні мотиви або недостатню увагу до певних історичних подій. Реконмендовано познайомитись із книгою Андреаса Госсена та Еммануеля Дріза «Маргіналізація пам'яті: Європейський погляд» (2017), де розглядає питання маргіналізації пам'яті в різних країнах Європи та аналізує її вплив на політику, культуру та ідентичність.

Готуючись до *третього питання* «Концепт національної культурної пам'яті: критерії селективного процесу» Ви повинні врахувати, що воно є важливим для розуміння, як суспільства формують свою історичну пам'ять та обирають, що запам'ятовувати та відзначати, а що забувати чи приховувати. Це також стосується ролі історичного знання в становленні національних ідеологій та національних держав. Реконмендовано почати вивчення з текстів таких авторів, як Іоганн Готфрід Гердер та Ернест Ренан. Гердер у своїх працях «Ідеї про філософію світової історії» і «За мовними знаками людської природи» розглядає роль мови та культури у формуванні національних ідентичностей. Ренан у статті "Чохінці" висловлює ідею, що нація формується не тільки на основі спільної історії, але й спільного волевиявлення та бажання жити разом.

Розгляньте, як культурні символи, мова, історія, релігія та інші аспекти культури впливають на формування національної ідентичності. Спробуйте

створити семіотичну матрицю, яка відображає взаємозв'язки між цими елементами та їхній роль у концепції національної культурної пам'яті.

Дослідіть рівні політизації історії. Розгляньте, як історія може бути інтерпретована на різних рівнях, включаючи індивідуальний та груповий. Спробуйте зрозуміти, як ці рівні впливають на формування національної культурної пам'яті.

Вивчіть природу політичної символіки. Розгляньте роль символіки в політичних контекстах і її вплив на формування національних ідентичностей. Це може включати аналіз національних прапорів, гербів, гімнів та інших символів. Надайте тлумачення поняттю «вторинний код» культурних символів. Вивчіть, як уряди та інституції формують офіційний наратив історії, який сприймається як національна культурна пам'ять. Розгляньте приклади як в різних країнах відбувається дискурс навколо формування «офіційного наративу історії» Дослідіть, як домінуюча система цінностей і норм, соціальне, політичне та економічне становище спільноти впливають на вибір того, що включати до національної культурної пам'яті, а що виключити чи забути. Вивчіть роль цих критеріїв у формуванні національних ідентичностей. Визначте критерії селективного процесу щодо історії в Україні та її сусідів.

Ознайомтеся з працями Е. Хобсбаума. В його роботи «Винайдення традиції» представлено як сучасні національні традиції і історії «винайдені» або перетворені для підтримки національної ідентичності. Аналізуйте його аргументи та приклади.

Додатковим матеріалом можуть бути роботи: Ерика Хобсбаума «Наскільки правдива історія?» (1997). Ця книга досліджує взаємозв'язок між історією та політикою і розглядає, як історія може бути змінювана та перероблена для відповідності політичним потребам та національним ідентичностям; Алекса Нобла «Міфи про націю та національність» (1998). Ця книга розглядає, як міфи та легенди створюються та розповсюджуються для підтримки концепцій нації та національної ідентичності; Бенедикта Андерсона «Уявні спільноти» (1983). У цій книзі розглядається ідея нації як «уявної спільноти» і роль уяви у формуванні національних ідентичностей; Ентоні Сміта «Наративи нації та її історія: роздуми про історичну свідомість у двадцятому столітті» (2005). У цій книзі розглядається, як національні наративи формуються та впливають на сприйняття історії.

Ці роботи нададуть глибший розуміння теми концепту національної культурної пам'яті та критеріїв селективного процесу у формуванні національних ідентичностей та історичної свідомості. Рекомендується поєднувати їх з аналізом конкретних прикладів історичних подій та національних наративів для кращого розуміння цих концепцій.

Готуючись до четвертого питання «Критична геополітика та основа для конструювання змістовних концептів простору» потрібно враховувати, що Критична геополітика – це підхід до вивчення геополітики, який ставить під сумнів традиційні уявлення про владу, простір і політику. Критична геополітика досліджує, як влада і контроль над простором впливають на

суспільні структури, культуру та індивідуальні ідентичності. Цей підхід також розглядає політичні дискурси, мову та символи, які формують сприйняття простору та геополітичних питань.

Критична геополітика акцентує увагу на політичних дискурсах і символах. Прочитайте роботи Х. Діксона «Геополітика та географія влади» (1990) та Ф. Легі «Культурна геополітика» (2008) для глибокого розуміння цього аспекту. Дослідіть існуючі геополітичні концепти, такі як «геостратегія» та «геокультура». Для цього вам будуть корисні статті з книги «Геополітичні Есе» Ж. Готтмана (1993).

Готуючись до п'ятого питання «Механізми формування різних версій минулого в багатоскладовому суспільстві» потрібно виходити з того, що механізми формування різних версій минулого в багатоскладовому суспільстві стосуються процесів, за яких різні групи та культурні спільноти у багатоскладовому суспільстві створюють різні інтерпретації та сприйняття свого минулого. Це може включати в себе різні історичні наративи, легенди, міфи та інші форми конструювання історії та культурної пам'яті. Механізми цього процесу можуть бути різними і включати в себе політичні, соціокультурні, релігійні та інші чинники. Почніть із вивчення ідей Арнда Лейпхарта голландського політолога та соціолога, який вніс значний внесок у вивчення складних суспільств і проблем ідентичності. Він вперше використав термін «конфлікт культур» та розглянув його вплив на політичну поведінку та соціальну структуру суспільства. У суспільствах із багатоскладовою культурною структурою існують різні етнічні групи, релігійні спільноти та інші соціокультурні об'єднання. Кожна з цих груп може мати власні історичні спогади та інтерпретації минулого. Важливим аспектом формування різних версій минулого є наявність різноманітних меморіалів, пам'ятників, музеїв і інших місць пам'яті, які відображають різні історичні погляди та інтереси різних груп. Різні історичні інтерпретації можуть призвести до конфліктів між групами, особливо там, де історичні події є об'єктом суперечок. Формування різних версій минулого може вплинути на прийняття політичних рішень, таких як легіслятивні акти, які визначають, які історичні події слід визнавати та відзначати. Розгляньте роботи інших вчених, які досліджують багатокультурні суспільства, і їх вплив на сприйняття минулого. Один із корисних авторів у цьому контексті – Бенедикт Андерсон, автор книги «Уявлені спільноти» (1983).

Завдання для самостійної роботи:

1. Як еволюціонувало поняття «публічна історія» від давніх часів до сучасності, і як воно впливає на розуміння та обговорення минулого в суспільстві?
2. Що означає «історична політика» і як вона використовується для досягнення політичних цілей? Подайте конкретні приклади.

3. Як історія може стати інструментом ідеологічного та політичного впливу? Дослідіть поняття «ідеологічна інструменталізація історії» та подайте приклади з історії.
4. Які можливі шляхи врегулювання конфліктів, пов'язаних з історією та пам'яттю? Розгляньте стратегії «долання минулого» і маргіналізації пам'яті для зменшення суспільних напружень.
5. Які ключові ідеї Аренда Лейпхарта стосовно конфліктів культур та ідентичності в багатоскладових суспільствах?
6. Які приклади національних традицій або історій, які, за Е. Хобсбаумом, були «винайдені» або перетворені, ви можете навести для підтвердження цієї концепції?
7. Як А. Нобл у своїй книзі «Міфи про націю та національність» (1998) пояснює, як міфи та легенди створюються для підтримки концепцій нації та національної ідентичності?
8. Які ключові поняття та ідеї Аренда Лейпхарта відносно механізмів формування різних версій минулого в багатоскладовому суспільстві ви можете виділити з його робіт?
9. Як різні історичні наративи, легенди і міфи можуть впливати на формування інтерпретацій минулого в багатоскладовому суспільстві?

Тема 7

Методи історичної політики та політики пам'яті

Практичне заняття:

1. Конструювання історичної ідентичності як селективна діяльність. Стандартизація історичної хронології та історичного наративу.
2. Пам'ятники та меморіали: конструювання минулого на національному та регіональних рівнях. Музей як публічний простір репрезентації минулого та конструювання ідентичності.
3. Контроль за інформаційним простором. Символічна політика.

Індивідуальне дослідне завдання:

1. Надайте характеристику технологіям символічної деконструкції пам'яті (технологія за вибором з розбором 3-х прикладів);
2. Підготуйте презентацію за темою:
 - 1) Реформа освіти, як механізм впливу на структуру групової свідомості;
 - 2) Семантична плутанина в перехідних суспільствах як результат комеморативних практик

Методичні рекомендації:

Починаючи свою підготовку до першого питання «Конструювання історичної ідентичності як селективна діяльність. Стандартизація історичної хронології та історичного наративу». Ви маєте визначити основні

поняття, які пов'язані з темою: «історична ідентичність», «конструювання історичної ідентичності», «стереотипи», «історичний наратив» тощо. Зверніть увагу на різні теоретичні підходи до конструювання історичної ідентичності, такі як концепція «ефекту реальності минулого» за Р. Бартом. Проведіть обговорення цих підходів та порівняйте їх. Вивчіть стандартизацію історичної хронології та створення стандартів історичного наративу в освітній національній системі. Дізнайтеся, як вони впливають на формування історичної ідентичності різних поколінь.

Проаналізуйте практику застосування технологій символічної деконструкції пам'яті: інтерпретація подій, зміни символів і символічних місць, використання архівних матеріалів, створення альтернативних історичних наративів, спростування міфів і легенд. Рекомендована додатково познайомитись із працями Мауріціо Вовела, Джейна, Віктора Рудометова

Підготовку до другого питання «Пам'ятники та меморіали: конструювання минулого на національному та регіональних рівнях. Музей як публічний простір репрезентації минулого та конструювання ідентичності». Вам треба спочатку ознайомитися з літературою з цього питання. Зверніть увагу на таких авторів як Маріон Грейвс, Едвард Сайд, Жорж Дюбі та Алейда Ассман. В їхніх роботах ви знайдете розгорнуті дослідження про роль пам'ятників, меморіалів та музеїв у сучасному суспільстві.

Порівняйте пам'ятники та меморіали на національному та регіональному рівнях. Розгляньте, як вони репрезентують інформацію про минуле і відображають ідентичність. З'ясуйте, чому певні події або постаті відзначаються лише на регіональному або лише на національному рівні.

Зверніть увагу на те, як різні країни і регіони ставляться до конструювання історичної ідентичності через пам'ятники, меморіали та музеї. Які особливості існують в кожному конкретному випадку?

Ознайомтеся з методами дослідження пам'ятників, меморіалів і музеїв. Які методи використовують дослідники для аналізу цих об'єктів? Постарайтеся зрозуміти, як використовуються інтердисциплінарні підходи для дослідження цих питань.

У третьому питанні «Контроль за інформаційним простором. Символічна політика» зверніть увагу на ключові публікації та літературу, які стосуються регулювання доступу до інформації, контролю інформаційного простору та символічної політики. Рекомендую вивчити роботи вчених, які спеціалізуються на семіотиці, медіаполітиці та суспільних комунікаціях.

Познайомтеся із методами комеморації, яка включає в себе створення символів, пам'ятників, меморіальних об'єктів та інших медіаційних засобів, що впливають на спосіб сприйняття історії та політики.

Проаналізуйте, як семіотична плутанина, тобто заплутання символів та їхніх значень, може використовуватися як інструмент для маніпулювання інформаційним простором і символічною сферою.

Розгляньте різні методи дослідження, які можна використовувати для аналізу впливу регулювання інформації на символічну політику. Це можуть

бути як кількісні методи (аналіз даних, статистика), так і якісні (аналіз контенту, інтерв'ю, дослідження суспільної думки). Звертайте увагу на інтердисциплінарний підхід до вивчення цих питань, використовуючи знання з політичної науки, комунікацій, соціології, семіотики та інших галузей.

Завдання для самостійної роботи:

1. Що означає «конструювання історичної ідентичності»? Які різні теоретичні підходи існують до цього процесу?
2. Як Р. Барт пояснює «ефект реальності минулого»? Як цей підхід впливає на спосіб конструювання історичної ідентичності?
3. Як система освіти впливає на формування історичної ідентичності різних поколінь? Які роль інструкцій та програм грають у цьому процесі?
4. Які можливі наслідки можуть виникнути внаслідок селективного конструювання історичної ідентичності? Як це може вплинути на суспільну динаміку та відносини між групами?
5. Чому деякі події або постаті відзначаються лише на регіональному рівні або лише на національному рівні?
6. Як семіотична плутанина може використовуватися як інструмент для маніпулювання інформаційним простором і символічною сферою?
7. Які механізми репродукції історичних норм і стереотипів існують у музеях та меморіалах?
8. Які ролі виконують символи та символічні місця у сучасній символічній політиці? Як вони можуть використовуватися для зміни суспільної думки?
9. Які приклади існують, коли контроль за інформаційним простором вплинув на політичну ситуацію в країні або світовому рівні?

Тема 8

Практика комеморації та формування меморіальної політичної культури. Війни пам'яті

Практичне заняття:

1. Феномен комеморації. Поняття «територія пам'яті» та «комеморація» в працях П'єра Нора.
2. Технології забування. Практики «нагадування».
3. Конфлікт історичних версій пам'яті. «Війни пам'яті» аналіз зразків з історії країн Європи.

Індивідуальне дослідне завдання:

1. Поняття «територія пам'яті» в працях П. Нора;
2. Технології нагадування VS практик конструювання: інструменталізація пам'яті;
3. Прецеденти примирення меморіальних конфліктів (наведіть приклади).

Методичні рекомендації:

Готуючись до першого питання «Феномен комеморації. Поняття «територія пам'яті» та «комеморація» в працях П'єра Нора», Вам потрібно звернути увагу на поняття «комеморація» та «територія пам'яті» розроблені французьким істориком і культурологом П'єром Нора. Вони відіграють важливу роль у розумінні способів, якими суспільства зберігають і передають свою історію та сприймають минуле.

Комеморація визначається як процес створення і утримання пам'яті про події, особи або феномени минулого. Це означає не просто збереження інформації, але й активний акт відзначення і вшанування. Комеморація може включати в себе пам'ятники, свята, музеї, релігійні обряди і навіть мовну термінологію. Вона допомагає суспільству зберегти історію та ідентичність.

Територія пам'яті – це місце, де відбувається акт комеморації. Це може бути конкретне місце (наприклад, меморіальний парк чи музей), або історична область, яка має важливе значення для пам'яті суспільства. Територія пам'яті може бути фізичною або символічною, і вона відіграє роль у створенні зв'язку між минулим і сучасністю.

Рекомендується дослідити історію комеморації. Вивчення процесу меморіалізації, закріплення свят, організацію музеїв. Це допоможе зрозуміти, як змінювалася спільна пам'ять. Дослідження територій пам'яті допоможе визначити, які місця важливі для суспільства з точки зору комеморації.

Щоб глибше зрозуміти комеморацію і території пам'яті, рекомендується вивчити роботи П'єра Нора та інших дослідників, які працюють у цій галузі.

Важливою для розуміння цієї теми є дослідження в області політичного маніпулювання Нікола Лумана. Він досліджував соціальні системи та їх комунікації. Він вказував на важливість сприйняття політичного маніпулювання і впливу засобів масової інформації на сучасному суспільстві. Наслідки політичного маніпулювання можуть полягати в маніпулюванні громадською думкою, втраті довіри до політичних процесів та іншому. Цікавою є концепція «Соціальної драматургії Юганна Георга Гофмана. Його твори, такі як «Лялька», висвітлюють теми подвійного життя, ідентичності та маски. Ідеї Гофмана можна інтерпретувати як важливі для розуміння соціальної маски. Реконструкція взаємодії минулого з сьогоденням є складною завданням, яке вимагає ретроспективного аналізу історичних подій та їх впливу на сучасність. Вона також може включати в себе розуміння впливу літературних творів, драматургії і інших мистецьких виразів на наше сучасне сприйняття і соціокультурну дійсність.

Вашу підготовку до другого питання «Технології забування. Практики «нагадування», слід розпочати з вивчення понять «пам'ять» та «контр-пам'ять». Пам'ять – це процес збереження і відтворення інформації про минуле. Вона може бути індивідуальною (особистою) та колективною (публічною). Контр-пам'ять – це альтернативні історичні наративи та способи сприйняття подій, які відрізняються від офіційної версії подій. Слід також виокремлювати поняття «символічних репресій», які передбачають видалення,

перепишування або приховування історичних подій або символів, які були неприємні чи несприятливі для певної політичної агенції або групи.

Важливим операційним поняттям є «латентна пам'ять», які позначають інформацію або події, які можуть бути забутими або прихованими, але не зникли зі свідомості повністю. Вони можуть виникати знову в певних обставинах. «Витіснення пам'яті» при цьому відбувається як на індивідуальному, так і на колективному рівні.

На рівні групи як «технології забування», витіснення включають в себе спроби змінити або видалити історичні події, факти або спогади зі свідомості суспільства. При цьому «конструювання минулого» буде сприйматися як процес створення історичних наративів, які відображають певний погляд на минуле.

Важливою технологією створення нового минулого є практики «нагадування», які включають в себе створення меморіальних об'єктів, музеїв, закріплення нових пам'ятних дат і свят, які нагадують суспільству про певні події або важливі моменти в історії.

Конструювання образу минулого може викликати конфлікт між стратегіями пам'яті різних груп, або рівнів особистого – публічного. Особиста пам'ять – це індивідуальні спогади і досвід, тоді як публічна пам'ять – це спільний історичний наратив, прийнятий суспільством. Конфлікт історичних образів та історичних версій пам'яті таким чином можуть виникати в результаті зміни природнього процесу організації пам'ятних стратегій.

Помітним публічним механізмом комеморації є зміна топонімічних назв, які закріплюють присутність певних соціо-культурних суб'єктів в просторі. Топонімічна комеморація включає в себе надання імені місцям або вулицям на честь історичних подій або осіб. Реконструктивна комеморація – це відтворення історичних подій або об'єктів у вигляді реконструкцій або пам'ятників. Церемоніальні комеморативні заходи включають в себе урочистості, свята та релігійні обряди, які вшановують історичні події або пам'ятні дати.

Ці аспекти пам'яті і практик «нагадування» та «забування» грають важливу роль у формуванні історичної свідомості та впливають на спосіб сприйняття минулого суспільством.

Центральним моментом Вашої підготовки до *третього питання «Конфлікт історичних версій пам'яті. «Війни пам'яті» аналіз зразків з історії країн Європи»* є визначення причин та форм конфліктів. Ви повинні розуміти, що суспільства конструюють історію, пам'ять та ідентичність через символи, пам'ятники, свята тощо.

З'ясуйте для себе такі поняття як «війни пам'яті» (конфлікти та суперечності, пов'язані з різними інтерпретаціями історії, пам'яті та культурної спадщини.), «регіональна ідентичність» (відчуття належності до конкретного регіону, яке може включати історичну пам'ять та культурні особливості), «символічне освоєння» (процес використання символів,

артефактів та пам'яті для побудови ідентичності та впливу на спосіб сприйняття минулого). Ви повинні осмислити їх взаємозв'язок.

Під час вивчення теми підберіть та проаналізуйте конкретні приклади меморіальних війн з різних країн і епох. Це можуть бути приклади спорів щодо пам'ятників, назв вулиць, національних свят тощо. Наприклад: Конфлікт про пам'ятник Крістофору Колумбу в США; Конфлікт щодо пам'ятника Конфуцію в Китаї; Конфлікт між Японією та Китаєм щодо пам'ятника Нанкінській різні; Конфлікт між Грецією та Македонією щодо пам'ятників та історичних символів, відомий також як «Македонська назва»; Конфлікт між Україною і Польщею щодо Волинських подій; Конфлікт між Україною та Угорщиною щодо відзначення Мукачівської трагедії; Конфлікт між Україною та Румунією щодо пам'ятників та історичних символів в Северині, та інші.

Оберіть конкретний регіон для аналізу, оскільки регіональні особливості можуть суттєво вплинути на динаміку «війн пам'яті» та рекреаційних зон. З'ясуйте історичний та культурний контекст цього регіону.

Під час вивчення кожного питання використовуйте інтердисциплінарний підхід. Користуйтеся як антропологічними, так і культурологічними методами дослідження.

Завдання для самостійної роботи:

1. Які основні причини та форми конфліктів історичних версій пам'яті в історії країн Європи ви можете виділити?
2. Які основні причини та форми конфліктів історичних версій пам'яті в історії країн Європи ви можете виділити?
3. Що означає «територія пам'яті» в контексті комеморації? Які можуть бути приклади фізичних та символічних територій пам'яті?
4. Як ви розумієте поняття «пам'ять» та «контр-пам'ять»? Як вони відрізняються одне від одного?
5. Яким чином латентна пам'ять може впливати на спосіб сприйняття минулого суспільством?
6. Які приклади практик «нагадування» ви можете навести з різних країн або епох? Як вони сприяють збереженню історії та пам'яті?
7. Яким чином зміна топонімічних назв та реконструктивна комеморація можуть бути причиною конфліктів пам'яті?

Тема 9

Політика пам'яті:

національний досвід концептуального закріплення.

Практичне заняття:

1. Історія понять «політика пам'яті» та «історична політика» (на прикладі Німеччини, Польщі та Росії другої половини ХХ – початку ХХІ ст.).

2. Історія як інструмент політичного менеджменту. Національні стратегії розвитку на прикладі США, Туреччини, Німеччини, Польщі, Угорщини.

Індивідуальне дослідне завдання:

Підготуйте доповідь та презентацію:

1. Національний міф: конструювання політичної реальності (конкретний приклад);
2. Історична політика за часів Г. Коля в Німеччині;
3. «Пакти про забуття»: приклади Німеччини та Іспанії;
4. Розвиток меморіальної культури Холокосту в країнах ЄС;

Методичні рекомендації:

Підготовку до першого питання «Історія понять «політика пам'яті» та «історична політика» (на прикладі Німеччини, Польщі та Росії другої половини ХХ – початку ХХІ ст.)» Ви маєте розпочати із пояснення як поняття «політика пам'яті» та «історична політика» взаємопов'язані. Пам'ятайте, що історичні події завжди розглядаються в контексті свого часу.

Основний фокус цього питання – це дослідження, як ці поняття застосовуються та розвиваються в різних країнах. Проведіть аналіз історичних прикладів з кожної з зазначених країн, які ілюструють концепції «політики пам'яті» та «історичної політики». Важливо вивчити конкретні події, політичні рішення та дискурси, що вплинули на історичну свідомість і національну ідентичність. Виберіть приклади з історії Німеччини, Польщі та Росії, які ілюструють розвиток понять «політика пам'яті» та «історична політика».

Розгляньте ідеї і концепції Генріха Коля про історичну політику які представлені в роботі «Вершники апокаліпсису: повсякденне життя і історична політика 20 століття». Зверніть увагу що Г. Коль стверджує, що історія і політика завжди були взаємопов'язаними. Історія формує колективну пам'ять суспільства, яка може бути використана політичними елітами для досягнення своїх цілей. За Г. Коля, історія стає інструментом влади, коли політичні лідери або режими змінюють інтерпретацію історичних подій, щоб підтримувати свою легітимність або служити політичним цілям. Вони вигідно використовують історичний наратив для створення образу себе або ворога. Г. Коль акцентує на тому, що політичні системи можуть намагатися стандартизувати історичний наратив, тобто визначити «правильну» версію історії, яка служитиме їх цілям. Це може включати в себе ретельну обробку підручників і виховання нового покоління зі стандартною версією історії.

Проведіть аналіз поглядів французького філософа Марка Бланшо на питання «оправданого забуття». Однією з ключових тем його робіт є питання пам'яті, забуття і способи, якими індивіди і суспільства взаємодіють з минулим. Він висловлював думки щодо «оправданого забуття» у своїх роботах, зокрема в есе «Поезія часу» і «Безкінечна розмова». Згідно з Марком Бланшо, «виправданя забуття» - це акт забуття, який розглядає забуття як

складний процес, який не обов'язково є негативним. Бланшо наголошує, що пам'ять завжди вибіркова, і індивіди та суспільства не можуть зберегти всі аспекти свого минулого. Отже, забуття стає необхідним для збереження важливих аспектів нашої ідентичності та культурної спадщини. Забуття може бути актом творчості. Забуття стає способом створення простору для нового пізнання та рефлексії. Забуття стає інструментом політичної маніпуляції, сприяє винищенню важливих історичних фактів. Він закликає до обережності у використанні забуття як інструменту влади. Поясніть, як ця концепція впливає на спосіб, яким суспільство сприймає та використовує свою історію.

Для підготовки питання корисними будуть роботи таких науковців як: Джейн Крамер «Політика пам'яті: пошук Німеччини новій Німеччині» (1996) (книга досліджує, як Німеччина використовувала історичну пам'ять для конструювання національної ідентичності після об'єднання); Девід Глассберг «Використання минулого: історія та пам'ять в американській політиці» (2009) Книга розглядає використання історичної пам'яті у політиці США.

Головним завданням Вашої підготовки до другого питання «Історія як інструмент політичного менеджменту. Національні стратегії розвитку на прикладі США, Туреччини, Німеччини, Польщі, Угорщини» розуміння що всі сучасні країни використовують історичний наратив для впливу на свої громадянські суспільства і міжнародну спільноту. Історія використовується для створення образу держави, її лідерів та їх політичних дій. Вона допомагає легітимізувати політичні рішення та підтримувати національний патріотизм. Історія також впливає на формування національної ідентичності, яка визначає національні стратегії розвитку.

Серед відомих історичних наративів: Ідея «американського сну» яка відображає ідеалізований образ США та сприяє її розвитку як економічної та інноваційної держави; «Легітимність через демократію» - наратив використання своєї історії боротьби за демократію та права людини для підтримки легітимності як демократичної країни в США; Ідея «Османської спадщини» використовується Туреччиною для зміцнення національної ідентичності та легітимності влади. Це також пов'язано з турецьким пантуркізмом та націоналізмом; Ідея «засудження нацизму» в Німеччині після Другої світової війни – історичного наративу, який засуджує нацизм та підкреслює демократичний розвиток країни; Ідея «відновлення могутності держави Стефана Великого» спрямована на вирішення геополітичних та регіональних завдань Угорщини; «Імперський наратив Росії» використовує історію своєї імперії, включаючи Російську імперію та Радянський Союз, для закріплення своєї геополітичної впливовості та відновлення свого статусу як світової держави; Голокост та створення держави – цей наратив використовує Ізраїль для підтримки єврейської ідентичності та національної легітимності; «Міф про рецепцію» в Бразилії активно використовується для створення образу нації, що приймає всіх.

Розберіть такі приклади як: «Пакти про забуття»: приклади Німеччини та Іспанії. «Пропрацювання минулого»: етапи роботи із пам'яттю про нацизм

у Німеччині. Розвиток меморіальної культури Холокосту у Німеччині та світі. Пам'ять про війну в Алжирі у Франції: еволюція. «Криве горе» (О. Еткінд): пам'ять про ГУЛАГ в радянській і російській культурі.

Завдання для самостійної роботи:

1. Розгляньте ідеї Марка Бланшо про «виправдання забуття» і його погляди на пам'ять і забуття.
2. Вивчіть працю Генріха Коля «Вершники апокаліпсису: повсякденне життя і історична політика ХХ ст». Розберіть, як він розглядає взаємозв'язок історії і політики. Як він пояснює використання історії як інструменту влади?
3. Як політичні лідери використовували історичні події для впливу на суспільну думку?
4. Розгляньте, як історія використовується в політичному менеджменті країн Європи. Які історичні події або постаті найчастіше стають предмет уваги політичної історії?
5. Як США використовували історичну пам'ять про Війну за незалежність для підтримки американської національної ідентичності?
6. Порівняйте стратегії США, Туреччини, Німеччини, Польщі і Угорщини. Які історичні наративи домінують у кожній з цих країн? Як ці наративи впливають на їхні політичні рішення на міжнародній арені?

Тема 10

Інституалізація меморіальної політики. Меморіальне законодавство

Практичне заняття:

1. Державні органи та структури діяльність яких спрямована на дослідження національної пам'яті та формування стратегій меморіальних політик.
2. Поняття меморіальних законів. Історія створення меморіального законодавства.

Індивідуальне дослідне завдання:

1. Меморіальні закони в країнах ЄС (держава на вибір студента)
2. Компаративний аналіз урядових структура в країнах Європи які реалізують меморіальні політики

Методичні рекомендації:

Підготовку до першого питання «Державні органи та структури діяльність яких спрямована на дослідження національної пам'яті та формування стратегій меморіальних політик (компаративний аналіз в країнах Європи» Ви маєте розпочати з аналізу меморіальної політики, як

система дій державних органів і структур, спрямованих на формування, управління і вплив на національну пам'ять.

Серед державних структур, які формують меморіальну політику найчастіше згадують: 1) Комітети та агентства (відповідальні за дослідження і збереження історичної спадщини. Наприклад, Національний комітет з питань культурної спадщини в Україні; 2) Міністерства культури, яке зазвичай грають ключову роль у формуванні національних стратегій меморіальних політик, оскільки вони відповідають за культурні цінності і спадщину; 3) Національні архіви і музеї, що відіграють важливу роль у збереженні і відтворенні історичних документів та об'єктів, які формують національну пам'ять.

Під час підготовки врахуйте роль яку відіграють у створенні «офіційної версії пам'яті» політичні органи (державні лідери, політичні партії через законодавство, офіційні відзнаки і виставки пам'яті) та медіа (формування колективної свідомості і можуть підсилювати офіційну версію пам'яті через подачу інформації та аналіз).

Проаналізуйте діяльність спеціалізованих установ – інститутів пам'яті в процесі створення «офіційної версії пам'яті» в державах Європи. Наприклад Інститут пам'яті Франції спеціалізується на дослідженні і зберіганні документів, пов'язаних із соціальними рухами та політичними подіями у Франції; Інститут національної пам'яті в Польщі займається дослідженням і документуванням злочинів проти польського народу у ХХ столітті та інші.

Головним завданням Вашої підготовки до *другого питання «Поняття меморіальних законів. Історія створення меморіального законодавства»* є визначення ролі меморіального управління в державах Європи.

Меморіальні закони – це правові акти, спрямовані на регулювання та закріплення способів виявлення, комеморації, тлумачення та збереження історичних подій та пам'яті, особливо в контексті трагічних історичних подій, таких як війни, геноциди, репресії тощо. Ці закони визначають, як суспільство має сприймати і пам'ятати минуле, а також регулюють відносини, пов'язані з цією пам'яттю. Історія створення меморіального законодавства включає в себе розвиток правових норм і стандартів, спрямованих на регулювання питань, пов'язаних з історичною пам'яттю. Перші меморіальні закони можуть бути пов'язані з реконструкцією після війни або іншими подіями, що вимагали формування спільного нарративу. Поступово такі закони стають більш складними і деталізованими.

З'ясуйте різницю між декларативними та репресивними меморіальними законами. Декларативні меморіальні закони встановлюють загальні принципи і принципи, пов'язані з історичною пам'яттю, але не завжди мають конкретні санкції або покарання. Вони часто виражають засудження певних подій чи звертають увагу на необхідність вивчення історії. Наприклад, закони про пам'ятники та пам'ятні місця, закони про реконструкцію історичних будівель, закони про архіви і архівну діяльність, закони про меморіальну діяльність, закони про вивчення історії в школах і університетах.

Криміналізація меморіального законодавства передбачає введення суворих санкцій і покарань за порушення встановлених законів, пов'язаних з історичною пам'яттю. Це може включати в себе заборону використання певних символів чи фраз, а також покарання за відзначення певних подій чи інтерпретацію історії у «помилковий» спосіб. Наприклад, закони про використання історичних символів; закони які встановлюють відповідальність за невизнання інтерпретації певних подій.

Практика меморіального законодавства в країнах Європи різноманітна і залежить від історичного досвіду та політичних умов. Деякі країни приймають строгі закони, спрямовані на запобігання ревізії історії, тоді як інші намагаються забезпечити більшу свободу інтерпретації історичних подій.

Створення «офіційної версії пам'яті» означає формування спільного історичного нарративу, який відповідає офіційному погляду на історію країни або події. Це може включати в себе визначення офіційних історичних фактів, інтерпретацію певних подій та визнання певних героїв або жертв. Символічні репресії відносяться до обмежень та заборон на символи, пам'ятникам, фразам, які асоціюються з певними історичними подіями або особами. Це може включати в себе заборону використання символіки, пов'язаної з геноцидом чи війною, а також заборону відзначати певні дати чи події.

Завдання для самостійної роботи:

1. Які основні цілі та завдання меморіальної політики? Які принципи керують формуванням політики пам'яті в Україні, в ЄС?
2. Які меморіальні закони існують в країнах Європи? Які санкції передбачені за порушення цих законів?
3. Як меморіальна політика впливає на публічну думку? Як громадські обговорення та активізм можуть вплинути на формування політики пам'яті?
4. Як меморіальна політика впливає на відносини між націями, етнічними групами або культурними спільнотами у вашому регіоні? Які можливі шляхи?
5. Дослідіть приклади конкретних меморіальних проектів в практиках сусідів України?

6. Як зв'язані питання меморіальної політики із свободою слова?

Порівняйте меморіальну політику та меморіальне законодавство у кількох країнах (наприклад, США, Україна, Німеччина). Виявіть подібності та відмінності у підходах та практиках.

Тема 11

Історична пам'ять та історична політика в сучасній Україні.

Практичне заняття:

1. Основні етапи розвитку історичної політики. Роль державних інституцій. Створення і діяльність Українського інституту національної пам'яті.

2. Ревізія історії в Україні. Комеморативні практики: меморіальні закони, державні свята, меморіальні комплекси, музеї. Історична пам'ять і медіа. Конфлікт суспільних меморіальних стратегій.

Індивідуальне дослідне завдання:

Ессе: засоби долаття конфлікту суспільних меморіальних стратегій в Україні

Методичні рекомендації:

Підготовку до першого питання «*Основні етапи розвитку історичної політики. Роль державних інституцій. Створення і діяльність Українського інституту національної пам'яті*» Ви маєте розпочати із аналізу змістовного наповнення поняття «історична політика» в Україні. З'ясуйте які суб'єкти здійснюють історичну політику в Україні. Надайте характеристику процедурам стандартизації історичного нарративу в Україні: вимоги до шкільної освіти, законодавче закріплення офіційної версії інтерпритації історичного минулого. Надайте характеристику меморіальному закріпленню історичної спадщини.

Розвиток історичної політики в Україні пройшов кілька етапів, які відображають трансформацію підходів до визначення та формування національної пам'яті. Роль державних інституцій у цьому процесі є значущою, оскільки вони визначають стратегії, програми щодо історичної політики.

Надайте характеристику таким етапам формування та реалізації меморіальної політики в Україні: 1) Державна політика історичної пам'яті в Україні у 1990-х – початку 2000-х рр.; 2) Історична політика в Україні у 2005–2010 рр.; 3) Історична політика в Україні з 2010 р. 4) Трансформації історичного нарративу в 2010 – 2014 роки; 5) Меморіальна стратегія розвитку української держави в 2014 – 2023 роки. Як ці етапи співвідносяться із практичною роботою Українського інституту пам'яті.

Український інститут національної пам'яті (УІНП) грає ключову роль у формуванні історичної політики України. Заснований в 2010 році, УІНП відповідає за розробку та впровадження стратегій та програм щодо збереження і популяризації історичної пам'яті. Інститут активно працює над вивченням геноциду голодомору, репресій, подій Другої світової війни, трагедійних періодів української історії.

Майдан та події на сході України, а також анексія Криму Росією в 2014 році, суттєво вплинули на історичну політику України. Держава активно підтримує ідею патріотизму, воїнської служби та гідності. Також зростає увага до вивчення економічної кризи 1929-1933 років та інших подій, які відображають страждання українського народу в минулому.

Головним завданням Вашої підготовки до другого питання «*Ревізія історії в Україні. Комеморативні практики: меморіальні закони, державні свята, меморіальні комплекси, музеї. Історична пам'ять і медіа. Конфлікт суспільних меморіальних стратегій*» є вичленування ключових історичних подій та осіб які стали об'єктом комеморативних практик в Україні. Ревізія

історії в Україні означає перегляд і переоцінку історичних подій та фактів з новим поглядом або зміною національного наративу. Україна в останні роки пройшла значну ревізію історії, особливо періодів радянської історії, з акцентом на визнанні геноциду голодомору 1932-1933 років і злочинів комуністичного режиму.

Надайте характеристику діючим в Україні меморіальним законам. Порівняйте її із аналогічним законодавством сусідів України: Польщі, Угорщині, Румунії, Естонії, Литви, Латвії, Молдови, Росії та інших. Знайдіть спільні та специфічні риси.

Надайте характеристику процесам змін в закріпленні світкових дат. Поясніть динаміку та тематику змін. Визначте специфіку меморіальних комплексів в Україні: національних, регіональних, етнічних, конфесійних. Визначте наявні конфліктні позиції суспільних меморіальних стратегій в Україні.

Завдання для самостійної роботи:

1. Які меморіальні закони і державні свята сприяють перегляду історії в Україні та формуванню нових історичних наративів?
2. Як меморіальні комплекси та музеї в Україні відображають ревізію історії та розширення історичної пам'яті?
3. Як медіа в Україні впливають на формування історичної пам'яті та сприяють чи ускладнюють конфлікт суспільних меморіальних стратегій?
4. Як медіа в Україні впливають на формування історичної пам'яті та сприяють чи ускладнюють конфлікт суспільних меморіальних стратегій?
5. Які основні напрямки меморіальної політики в Україні з 1991 року до сьогодні, і як вони вплинули на колективну пам'ять суспільства?

Тема 12

Меморіальна політика в умовах формування постнаціональних просторів та ідентичностей

Практичне заняття:

1. Національні та постнаціональні ідентичності: напрямки трансформації.
2. Проблема постнаціональної ідентичності (Б. Андерсон, Ю. Хабермас). Текуча сучасність (З. Бауман). Меморіальні стратегії в межах сучасних інтеграційних світів.

Індивідуальне дослідне завдання:

1. Наведіть приклади практичної реалізації меморіальних стратегій в межах сучасних інтеграційних світів (Тюркський світ, Полонія, та ін)

Методичні рекомендації:

Підготовку до першого питання «*Національні та постнаціональні ідентичності: напрямки трансформації*» Ви маєте розпочати з аналізу понять «ефективне громадянство», «множинне громадянство». Пов'яжіть їх аналіз із проблемами політичної та економічної участі, механізмами спрощення процедур отримання громадянства за походженням, за інвестиції та інше.

Дослідите основні ідеї концепту нового соціального класу – прекаріату (Г. Стендінга). Прекаріат – це термін, який описує клас сучасних робітників, які займають низькооплачувані, тимчасові роботи з нестабільними умовами зайнятості та обмеженими соціальними гарантіями. Гай Г. Стендінг розробив концепцію прекаріату, наголосивши на тому, що цей клас стає все більш впливовим у сучасному суспільстві та потребує особливої уваги. З'ясуйте як це пов'язано із проблемами формування постнаціональної ідентичності. Зверніть увагу, що проблема постнаціональної ідентичності виникає в контексті глобалізації та змін у сприйнятті національної ідентичності.

Головним завданням Вашої підготовки до другого питання «*Проблема постнаціональної ідентичності (Б. Андерсон, Ю. Хабермас). Текуча сучасність (З. Бауман). Меморіальні стратегії в межах сучасних інтеграційних світів*» є розуміння змін які відбуваються в усвідомленні найбільш актуальних форм ідентичності, усвідомлення спільноти в епоху глобалізації та глобалізації.

Вчені як Бенедикт Андерсон та Юрген Хабермас досліджують, які виклики постнаціональності ставить перед сучасними суспільствами та як вони впливають на індивідуальні та колективні ідентичності. Зверніть увагу на їх наукові роботи

Окрему увагу слід приділити концепції Зігмунда Баумана «текуча сучасність», яка відображає сучасний стан суспільства, де основна характеристика полягає в тому, що стабільність і постійність стають винятком, а зміна стає нормою.

Завдання для самостійної роботи:

1. Які ключові ідеї Бенедикта Андерсона та Юргена Хабермаса стосовно постнаціональності та їхні наукові внески у розумінні постнаціональних ідентичностей?
2. Визначте історії формування середньовічних концепцій Єдиної Європи під егідою Ватикану.
3. Поясніть ключові позиції концепту «Ліберальної Європи». Надайте оцінку сучасного стану цієї концепції.
4. Як пов'язані ідеї постнаціонального розвитку, європейського громадянства та прекаріату.
5. Які ключові ідеї концепції Зігмунда Баумана «текуча сучасність».

Тема 13

Меморіальна політика ЄС

Практичне заняття:

1. Створення образу єдиної Європи. Образ єдиної Європи (християнської, ліберальної, полікультурної та інші)..
2. Меморіальні стратегії в межах сучасних інтеграційних світів. Меморіальна політика ЄС.

Індивідуальне дослідне завдання:

Підготуйте та презентуйте доповіді:

1. ЄС як «community of memory» (А. Ассман).
2. Проекти музеїв загальноєвропейської історії – «House of European History» (Х. Петтерінг, Н. Девіс).
3. Сім концентричних кіл політики пам'яті ЄС (К. Леггеві).

Методичні рекомендації:

Готуючись до першого питання «Створення образу єдиної Європи. Образ єдиної Європи (християнської, ліберальної, полікультурної та інші)» розгляньте історії формування образів спільної Європи. Визначте умови їх оформлення та політичну мету починаючи із середніх віків.

Найбільш відомі концепти: Єдина Європа (Європа розглядається як місце, де відбувається об'єднання націй для досягнення спільних цілей, таких як мир і спільний процвітання); Християнська Європа (християнські корені Європи і її культурного спадку); Ліберальна Європа (Європа заснована на принципах свободи, права людини і правової держави); Полікультурна Європа (Враховує різноманітність культур і мов європейських націй).

Визначте хронологічні етапи домінування кожного з концепту. Поясніть настання різних якісних характеристик в спільному розвитку держав Європи та зміни впливових історичних парадигм.

Ваша підготовка до другого питання «Меморіальні стратегії в межах сучасних інтеграційних світів. Меморіальна політика ЄС» повинна розпочатися із засвоєння відмінності між національною та постнаціональною ідентичностями. Національна ідентичність поширена, коли нації спирались на свою історію та культуру для формування ідентичності. Постнаціональна ідентичність передбачає відмову від вузьконаціонального підходу на користь загальноєвропейської чи світової ідентичності. Спрямована на підтримку спільних цінностей та інтересів.

Вивчіть концепцію А. Ассман «ЄС як community of memory» яка ствержує що ЄС використовує спільну історичну пам'ять для об'єднання своїх членів, а спогади про минуле об'єднують європейців. Дізнайтесь які спогади виокремлені як такі що здатні об'єднати європейців. Ознайомтесь із концепцією єдиної нерозривної Європейської історії, яка передбачає відмову від вивчення історії окремих країн на користь загальноєвропейської історії.

Вона пропонує дослідження взаємозв'язків та впливу подій у різних європейських країнах на формування єдиної європейської історії.

Важливими етапами засвоєння цього питання є знайомство із проектами музеїв загальноєвропейської історії. Проекти музеїв загальноєвропейської історії, такі як House of European History, спрямовані на створення простору, де європейська історія сприймається як єдина історія з багатоманітними аспектами. Основні цілі таких музеїв включають у себе: збереження та презентація спільної історії Європи як засобу спільного розуміння і співпраці; Висвітлення різноманітних аспектів європейської ідентичності та культури; Поширення історичної освіти та підвищення історичної свідомості серед громадян Європейського Союзу.

Зверніть увагу як розглядає європейську домінуючу культуру Бруно Тібі. Він вводить термін «ассамбляж», щоб вказати, що ця культура складається з різних компонентів, які поєднуються в єдиному культурному контексті.

Ознайомтесь із думкою Крістіана Леггеві, який визначає сім концентричних кіл політики пам'яті ЄС як: 1) національна політика пам'яті, де кожна країна ЄС розробляє власну політику пам'яті та інтерпретацію своєї історії. 2) Білатеральні відносини: Друге коло включає в себе взаємодію між двома країнами ЄС, де вони вирішують спільні або конфліктні аспекти історії. 3) Регіональна співпраця: Третє коло стосується регіональних ініціатив та співпраці, спрямованих на вирішення історичних питань між країнами в межах певного регіону ЄС. 4) Міжнародні відносини: Четверте коло розглядає міжнародні відносини ЄС з іншими країнами та міжнародними організаціями щодо питань історії та пам'яті. 5) Політика пам'яті ЄС: П'яте коло включає в себе загальну політику пам'яті ЄС, спрямовану на спільне розуміння та визнання історичних подій. 6) Європейська інтеграція: Шосте коло аналізує вплив політики пам'яті на процес європейської інтеграції та єдність. 7) Глобальна пам'ять: Сьоме коло стосується глобального впливу політики пам'яті ЄС та її спільних історичних наративів на міжнародну арену.

Завдання для самостійної роботи:

1. Що таке «ефективне громадянство» і «множинне громадянство» і як вони пов'язані з політичною та економічною участю?
2. Які основні ідеї концепту прекаріату Гая Стендінга і як вони пов'язані з постнаціональною ідентичністю?
3. Ознайомтеся з поняттям «європейська домінуюча культура» та вивчіть основні її риси.
4. Розгляньте публікації Бруно Тібі, щоб краще зрозуміти його концепцію «ассамбляжу» у контексті європейської культури.
5. Як концепція «ЄС як community of memory» А. Ассмана сприяє об'єднанню європейців та які спогади відзначені як сприяючі цьому об'єднанню?

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (підсумкове заняття)

1. Соціально-політичні функції колективної пам'яті.
2. Колективна та історична пам'ять як об'єкт наукового аналізу.
3. Принципи дослідження соціальної пам'яті: монізм, історизм, реалізм.
4. Колективна пам'ять та ідентичність. Соціальна пам'ять. Функції пам'яті в культурі.
5. Локальна історія: варіативність меморіальних культур.
6. Локальне минуле і регіональна ідентичність.
7. Знаково-символічна репрезентація меморіальної культури.
8. Ідеологічна та політична інструменталізація історії.
9. Практики реконструювання минулого як форма відмови від минулого. Концепція «розірваних поколінь». Теорія прекаріату.
10. Актуальний «образ минулого». Політика пам'яті та конфлікти.
11. Репрезентація минулого: меморіальні комплекси і пам'ятники як інструменти політики пам'яті.
12. Політизація історії: причини та наслідки .
13. Феномен національної пам'яті. Конструювання національної пам'яті.
14. Поняття «історичної політики» та «політика пам'яті»
15. Політика пам'яті та забуття. Маргіналізація пам'яті.
16. Війни пам'яті. Конфлікт історичних образів та історичних версій пам'яті.
17. Політика пам'яті як елемент демократичного транзиту в країнах Східної Європи.
18. Проблематика «геноцидів», «холокосту» я опора для меморіальних дискусій в країнах Європи.
19. Меморіальна політика ЄС.
20. Критична геополітика та основа для конструювання змістовних концептів простору.
21. Політика пам'яті в багатоскладовому суспільстві
22. Методи історичної політики та політики пам'яті.
23. Практика комеморації та формування меморіальної політичної культури.
24. Національні практики концептуального закріплення меморіальних політик.
25. Технології символічної політики в контексті політики пам'яті.
26. Інституалізація меморіальної політики. Меморіальне законодавство.
27. Історична пам'ять та історична політика в сучасній Україні.
28. Меморіальна політика в умовах формування постнаціональних просторів та ідентичностей.
29. Публічна історія як інструмент втілення політики пам'яті.
30. Символічне освоєння місцевого простору. Територіальний бренд і туристичний імідж території.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

БАЗОВА

- Арон Р. Мир і війна між націями: Пер. з фр. К.: МП «Юніверс», 2000. 685 с.
- Бодріяр Ж. Символічний обмін і смерть. Л., 2004. С. 42–76.
- Брукбейкер Р. Громадянська та етнічна нації у Франції та Німеччині. URL: <http://www.smoloskur.kiev.ua/docs/v0000073.htm>
- Винайдення традиції / [Е. Гобсбаум, Г. Тревор-Роупер, П. Морган ін.]; за ред. Е. Хобсбаума, Т. Рейнджера; Пер. з англ. К.: НікаЦентр, 2005. 448 с.
- Дюркгейм Е. Первісні форми релігійного життя: Тотемна система в Австралії. К.: Юніверс, 2002. 424 с.
- Касьянов Г. Past continuous: історична політика 1980 – 2000-х. Україна та сусіди. К.: Laurus, Антропос-Логос-Фільм, 2018. 420 с.
- Кемпбел Дж. Герой із тисячею облич. К.: Альтернативи, 1999. 392 с
- Коннертон П. Як суспільства пам'ятають. Пер. з англ. С. Шліпченко. К.: Ніка-Центр, 2004. 184 с.
- Леві-Строс К. Структурна антропологія. К.: Основи, 1997. 387 с.
- Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять/пер. з франц. К.: Кліо, 2014. 272 с.
- Мінк Ж., Неймайер Л. Європа та її болісні минувшини; пер. з фр. Є. Марічева. К.: Ніка-Центр, 2010. 272 с.
- Assmann A. Erinnerungsräume: Formen und Wandlungen des kulturellen Gedächtnisses. Munich: Beck, 1999. 424 p.
- Atkinson, R. C., Shiffrin R. M. Human Memory: A Proposed System and Its Control Processes. *The Psychology of Learning and Motivation: Advances in Research and Theory*. Eds. K.W. Spence and J. T. Spence. New York: Academic, 1968. P. 189-195.
- Barthes R. *Mythologies*. Paris : Éditions du Seuil, 1970. 247 p.
- Bauman Z. *Liquid Modernity*. Polity Press, 2000. 232 p.
- Carrier P. Historical Traces of the Present: The Uses of Commemoration. *Historical Reflections Réflexions Historiques*. Spring 1996. Vol. 22, No. P. 431-445.
- Fuller S. *Post-Truth: Knowledge As A Power Game*. London-NY: Anthem Press, 2018. 218 p.
- Goffman E. *The presentation of self in everyday life*. Edinburgh : University of Edinburgh, 1956. 163 p.
- Halbwachs M. *On collective memory*; Transl. by L. A. Coser. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1992. 235 p.
- Jung C. G. *Man and his symbols*. New York : Doubleday, 1964. 320 p.
- Kilias J. Is there any Sociological Tradition of Social Memory Research? The Polish and the Czech Case. *Polish Sociological Review*. 2013. Vol.183 (3). P. 297–316.
- Nora P. Between Memory and history: Les lieux de mémoire. *Representations published by University of California Press. Special Issue: Memory and Counter-Memory*. Spring, 1989. № 26. p. 7–24.

- Paabo H. Potential of collective memory based international identity conflicts in post-imperial space. Tartu : Tartu University Press, 2011. 336 p.
- Richards J. Political Myth and Discourse Analysis in Security. *Extremism, Radicalization and Security: An Identity Theory Approach*. London: Palgrave Macmillan, 2017. P. 115–139.
- Schudson M. Dynamics of Distortion in Collective Memory. *Memory Distortion: How Minds, Brains and Societies Reconstruct the Past*. Ed. Daniel Schacter. Cambridge: Harvard UP, 1995. P. 346-64.
- Schwartz, B. The Social Context of Commemoration: A Study in Collective Memory. *Social Forces*. 1982. Vol. 61 (2). P. 374-402.
- Tudor H. Political Myth. London: Pall Mall, 1972. 155 p.

Нормативні акти

- Закон України «Про внесення зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо заборони виготовлення та пропаганди георгіївської (гвардійської) стрічки». ВВР, 2017, № 26, ст. 292. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2031-19?find=1&text=%EF%F0%EE%EF%E0%E3>
- Закон України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 р.» від 09.04.2015 р. № 316-19 URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/316-19>.
- Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 09.04.2015 № 317-19. Відомості Верховної Ради, 2015, № 26, ст. 219. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/317-19>.
- Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті» від 09.04.2015 р. № 314-19 URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/314-19>.
- Закон України «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років» від 09.04.2015 р. № 315-19 URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/315-19>

ДОПОМІЖНА

- Бабка В. Л. Історична пам'ять як фактор політичного впливу в незалежній Україні. Дис. на здобуття наук.ступеня за спеціальністю 23.00.03. Ніжин. 2016. 249 с.
- Бабка В. Л. Міжетнічні відносини та державна політика пам'ятів України. *Мультикультуралізм як соціально-правове явище: виклики глобалізованого світу*. К.: ТОВ «Арт-технологія», 2015. С. 203–215.
- Бабка В. Л. Політика пам'ятів перші роки незалежності України. *Гілея. Науковий вісник*. К., 2016. Вип. 110. С. 360–364.
- Бабка В. Л. Українська історична пам'ять під впливом інтеграційних факторів. *По той бік Дніпра: Вплив контраверсійних образів «іншого українця»*

- на формування ментальних кордонів. / Ред. М. Фролова. Запоріжжя: Інтер-М, 2015. С. 113–118.
- Бойко О. Д. Генетичний код соціальної пам'яті. *Війни пам'ятей та політика примирення: Зб. наук. праць* / Ред. В. Солдатенка. К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2013. С. 138–154.
- Бойко О. Д. Колективна пам'ять: природа, суть, структура. *Національна та історична пам'ять*. 2012. Вип. 3. С. 93–105.
- Бойко О. Д. Політичне маніпулювання. К. : Академвидав, 2010. 432 с.
- Бойко О. Д. Сучасний політичний міф як інструмент конструювання історичної пам'яті. *Національна та історична пам'ять. Збірник наукових праць*. 2012. Вип.1. С. 82–100.
- Бойко О. Д. Феномен соціальної пам'яті: основні концептуальні підходи до аналізу та інтерпретації. *Національна та історична пам'ять. Збірник наукових праць*. 2013. Вип. 6. С. 65–108.
- Вишняк О. Моделі історичної пам'яті: регіональні особливості. *Українське суспільство: Моніторинг соціальних змін* / За ред. В. Ворони, М. Шульги. Вип. 2 (16). К. : Інститут соціології НАН України, 2015. С. 129–139
- Воляннюк О. Героїчний дискурс: політологічний аналіз понять і концепцій. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2015. Вип. 16. С. 105–112.
- Воляннюк О. Я. Новітні візії політики пам'яті: державницький монолог vs демократичний полілог. *Національна та історична пам'ять*. 2012. Вип. 2. С. 177–186.
- Воляннюк О. Я. Суспільна пам'ять і політика: Мистецтво можливого. К. : ДП «НВЦ Пріоритети», 2013. 172 с.
- Воляннюк О. Я. Меморіальна пропаганда: спроба концептуалізації поняття. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. 2018. Вип. 24. С. 87-93.
- Гайдай О. Ю. Радянська спадщина в політиці пам'яті та свідомості населення України 1991–2014 рр. (на матеріалах Вінницької, Житомирської, Черкаської та Полтавської областей). Автореферат ... канд. іст. наук. К., 2015. 17 с.
- Гайдай О., Склокін І. Політика і пам'ять. Дніпро-Запоріжжя-Одеса-Харків. Від 1990-х до сьогодні. Збірка наукових праць / наук. ред. Г. Касьянов. Львів: ФОП Шумилович, 2018. 240 с.
- Ганжуров Ю. С. Законотворення як проекція майбутніх фреймів національної пам'яті. *Національна та історична пам'ять. Зб. наукових праць*. 2013. Вип. 6. С. 55 – 68.
- Глушко А. О. Компаративний аналіз концептів історичної пам'яті в Україні та в Республіці Словенія: автореф. дис.канд. політ. наук : 23.00.05; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. К., 2014. 24 с.

- Гнатко М. Політичний міф як інформаційно-психологічний засіб політичної боротьби *Психологічні виміри культури, економіки, управління : науковий журнал*. Львів, 2018. Том 11. С. 310–322.
- Гнатюк О. Прощання з імперією. Українські дискусії про ідентичність / пер. з польс. К.: Критика, 2005. 526 с.
- Гойман О. О. Міфологічний аспект реклами у масовій культурі. *Дні науки філософського факультету*. 2014. С. 30-33.
- Гон М. М. Механізми забуття: маргіналізація пам'яті про «чужих» в Україні. *Панорама політологічних студій*. 2015. Вип. 13. С. 185–191.
- Гон М. М. Українська історична пам'ять: особливості формування в час демократичного транзиту. *Панорама політологічних студій*. 2012. Вип. 8. С. 103–114. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pps_2012_8_16.pdf.
- Гриневич В. Друга світова війна в офіційній політиці, пам'яті та політичних дебатах сучасної України. URL: http://ww2-historicalmemory.org.ua/abstrakt_u/02.html.
- Дарморізі О. Міфологія: навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2010. 248 с.
- Денисенко Г., Денисенко О. Досвід підготовки «Зводу пам'яток історії та культури» в державах на пострадянському просторі. *Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика*. 2014. Вип. 19. С. 232–243.
- Євсєєв К. В. Дискурс політики історичної пам'яті в Україні : автореферат дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01 – теорія та історія політичної науки; Міністерство освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К., 2015. 20 с.
- Єрмоленко В. Місця пам'яті на європейських місцинах. URL: http://www.krytyka.kiev.ua/articles/s9_12_2003.html.
- Історик і Влада. Кол. монографія / Відп. редактор В. Смолій. К.: Інститут історії НАН України, 2016. 543 с.
- Історія, пам'ять, політика: Зб. наук. ст./ Упор. Г. Касьянов. К.: Інститут історії НАН України, 2016. 277 с.
- Іщенко Є. О. Концепція «Місць Пам'яті» П'єра Нора в контексті досліджень про колективну пам'ять. *Питання культурології*. 2020. № 36. С. 49–59.
- Касьянов Г. В. «Хто такі українці і чого вони хочуть»: проблема формування нації. *Життєвий простір України: політичний та гуманітарний виміри (1991–2010): Зб.наук. статей*. К. : Інститут історії України НАН України, 2012. С. 6–19.
- Касьянов Г. В. До десятиліття українського інституту національної пам'яті (2006–2016). *Historians*. 14.01.2016. URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/dyskusiya/1755-georgij-kas-yanov-k-desyatiletiju-ukrainskogo-instituta-natsional-noj-pamyati-2006-2016>.
- Касьянов Г. Історична політика і меморіальні закони в Україні (початок ХХІ ст.). *Агора*. Вип. 17. С. 64-74.

- Касьянов Г. В. Історична політика 1990-х рр. – XXI ст.: Україна та пострадянський простір. *Україна Модерна* 2021. С. 135-159.
- Касьянов Г. Danse macabre: голод 1932–1933 рр. у політиці, масовій свідомості та історіографії (1980 – поч. 2000-х). К. : Наш час, 2010. 271 с.
- Касьянов Г., Толочко О. Національні історії та сучасна історіографія: виклики та небезпеки при написанні нової історії України. *Український історичний журнал*. 2012. № 6. С. 4–24.
- Киридон А. Гетеротопії пам'яті: Теоретико-методологічні проблеми студій пам'яті. К. : Ніка-Центр, 2016. 320 с.
- Киридон А. М. Ландшафт пам'яті: концептуалізація поняття. *Національна та історична пам'ять. Збірник наукових праць*. 2017. Вип. 6. С. 77 – 85.
- Киридон А. Політика пам'яті в Україні (1991–2015 рр.). *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: : Історія, міжнародні відносини*. 2015. Вип. 15. С. 244–250.
- Коньшина Г. Фактори становлення соціальної пам'яті. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер: «Психологія»*. 2010. № 913. Вип. 44. С. 64–66.
- Коробанова О. Л. Міфи і реальність у Політичній свідомості молоді. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Серія: Психологія*. 2016. Т. 21. № 1. С. 125-136.
- Костюк І. Міф як соціокультурний феномен: функціональне навантаження. *Вісник Львівської нац-ї академії мистецтв*. 2010. № 21. С. 367–378.
- Коч С. В. Любов, яка рухає кордони: діаспоральна політика Туреччини. *Сучасне суспільство. Зб. наукових праць*. 2018. № 2 (16). С. 119 – 134.
- Коч С. В. Меморіальна політика сусідів України: від стратегії національного суверенітету до «великих держав». *Politicus*. 2018. № 4. С. 46 – 50.
- Коч С.В. Політичний простір угорської нації: ресурс споріднених діаспор. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія «Політичні науки»*. 2022. № 7. С. 64-69.
- Коч С.В. Майбутнє минулого: політика пам'яті Угорщини між національним та універсальним. *Міжнародні та політичні дослідження*. 2023 Вип. 36. С. 96 – 104
- Кравценюк В. М. Політичний міф як чинник трансформації суспільної свідомості в сучасній Україні: автореферат дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03 – політична культура та ідеологія; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К., 2015. 19 с.
- Кравченко В. Україна, Імперія, Росія. Вибрані статті з модерної історії та історіографії. К., 2011. 544 с.
- Кривошея В. Моделі пам'яті і державна політика пам'яті. *Національна та історична пам'ять. Збірник наукових праць*. 2011. Вип.1. С. 26–37.
- Куцепал С В. Політичний міф : версія Ролана Барта. *Гілея*. 2016. № 12. С. 109–111.
- Легеза О. Концепція міфу у творчості Ролана Барта. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2019. Випуск 23, с. 54-59

- Лютко Н. В. Міфологізація політичної реклами. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія: Політологія.* 2014. Т. 228. №216. С. 105-108.
- Максимчук О. В. Роль мас-медіа у формуванні політичних міфів. *Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. / ред. С. Ківалов, Л. Кормич, І. Милосердна ; НУ «ОЮА», Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 65. С. 49-54.*
- Мельникова Н. Функціонування міфологічної свідомості у політичній сфері: міфологічний час і простір. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку, випуск 23, 2011 С. 26 - 32*
- Мінк Ж. Політика пам'яті. *Політична енциклопедія.* Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К. : Парламентське видавництво, 2011. 570 с.
- Нагорна Л. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії: монографія. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. 324 с.
- Національна та історична пам'ять: словник ключових термінів / кер. авт. кол. А. М. Киридон. Київ: ДП «НВЦ«Пріоритети», 2013. 436 с.
- Ніколаєць Ю. Політика історичної пам'яті в Україні на початку ХХІ ст. *Зб. наукових праць «Політологічні студії».* 2011. Вип. 2. С. 192–204.
- Пробийголова Н.В. Вплив політичного міфу на мотивацію політичного вибору особистості. *Політологічні записки,* 2011. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Polzap_2011_4_19.pdf.
- Рагімова А. Б. Політичний міф, міфологізація сучасного суспільства за допомогою соціальних мереж. *ГРАН. Том 21. № 4 2018. С. 18 – 24.*
- Розумний М. Виклики національного самовизначення: монографія. К.: НІСД, 2016. 196 с.
- Стародубцева Л. В. Пам'ять і забуття в історії ідей: мнемонічна герменевтика культури: автореф. дис д-ра філос. наук: 09.00.04 – філософська антропологія, філософія культури; Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. Х., 2014. 37 с.
- Студії пам'яті в Україні. Передмова, вступ. ст., заг. ред. А. М. Киридон. К. : ДП НВЦ «Пріоритети», 2013. 296с.
- Сугестивні технології маніпулятивного впливу: навч. посіб / [В. Петрик, М. Присяжнюк, Л. Компанцева, О. Бойко, та ін.]; за ред. Є. Скулиша. К.: ЗАТ «ВІПОЛ», 2011. 248 с.
- Троян С., Киридон А. Сучасні «війни пам'ятей» в інформаційному просторі. *IX Міжнародний конгрес українців. Мистецтвознавство. Культурологія. Збірник наукових статей.* К., 2019. С. 513-522.
- Цимбал Т. Конфлікти пам'ятей в сучасному українському героїчному дискурсі (соціально-філософський аспект. *Українознавчий альманах.* 2022. Вип.26. С. 87-93.
- Цимбал Т. Формування українського пантеону героїв в контексті проблеми консолідації нації. *Українознавчий альманах.* 2018. Вип. 23. С. 81-87.

- Шайгородський Ю. Політика: взаємодія реальності і міфу; Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАНУ. К.: Знання України, 2009. 400 с.
- Шайгородський Ю. Політичний міф як інструмент дослідження політики. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*, 2010. № 21. С. 32-38.
- Яворський В. Аналіз закону про заборону комуністичних символів. *Інформаційний портал Харківської правозахисної групи*. URL: <http://khpg.org/index.php?id=1430493970>.
- Bell C. *Ritual : perspectives and dimensions* Oxford University Press, 2009. 368 p.
- Bodnar J. Pierre Nora, National Memory, and Democracy: A Review Reviewed Works: Realms of Memory: Rethinking the French Past. *The Journal of American History*. Dec., 2000. Vol. 87, No. 3. P. 951-963. URL: <https://www.jstor.org/stable/2675281>.
- Boer R. The robbery of language? On Roland Barthes and myth. *Culture, Theory and Critique*. 2011. Vol. 52, No. 2–3. P. 213–231.
- Bottici C. *A Philosophy of Political Myth*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 294 p.
- Colovic I., *Polityka Symboli. Eseje o antropologii politycznej*, Universitas, 2001. 310 p.
- Combs J.E. Political Advertising as a Popular Mythmaking Form. *Journal of American Culture*. 1979. No 2. P. 331–340.
- Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*. Eds by Astrid Erll. Ansgar Nünningin. Berlin, New York Walter de Gruyter. 2008. 203 p.
- Cuthbertson G. *Political Myth and Epic*. Chicago: East Lansing: Michigan State University Press, 1975. 384 p.
- Della Sala V. Political Myth, Mythology and the European Union. 2010. Vol. 48. Iss. 1. P. 1–19.
- Edelman M. *Politics as symbolic action: Mass Arouss and Quiescence*. Chicago 1997. 143 p.
- Flood C. *Political Myth: A Theoretical Introduction*. NY: London: Routledge, 2001. 322 p.
- Frazer J. *The Golden Bough: A Study in Magic and Religion*. Oxford University Press; Reissue edition 858 p.
- Marples D. *Current Politics in Ukraine* URL: <https://ukraineanalysis.wordpress.com/2015/04/09/ukraine-parliament-legalizes-fighters-for-ukrainian-independence-in-the-20thcentury/>.
- Misztal B. A. *Theories of social remembering*. Maidenhead, Philadelphia : Open University Press, 2003. 190 p.
- Noiriel G. De l'histoire-mémoire aux «lois mémorielles»: Note sur les usages publics de l'histoire en France. *Etudes arméniennes contemporaines*. No 15. Paris, 2012. P. 35-49.

- Thompson P. Historians and oral history. *The Voice of the Past: Oral History*. 3rd edition. — Oxford, 2000. P. 25–82;
- Wagner-Pacifci, R. Memories in the Making: The Shape of Things That Went. *Qualitative Sociology*. 1996. Vol. 19 (3). P. 301-320.
- Wertsch J. V. *Voices of Collective Remembering*. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 202 p.
- Zerubavel Y. *Recovered Roots: Collective Memory and the Making of Israeli National Tradition*. Chicago, 1995. 340 p
- Zelizer, B. Collective Memory as ‘Time-Out’: Repairing the Time-Community Link. *Communication and Community*. Eds. Gregory J. Shepherd and Eric W. Rothenbuhler. Mahwah, NJ: Erlbaum, 2001. P.181-189.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

- Інститут дослідження тоталітарних режимів, Чеська Республіка, офіційний сайт: <http://www.ustrcr.cz>
- Інститут національної пам’яті, Польща, офіційний сайт: <http://ipn.gov.pl>
- Інститут національної пам’яті, Словацька Республіка, офіційний сайт: <http://upn.gov.sk>
- Комітет національної пам’яті, Угорщина, офіційний сайт: <https://www.neb.hu>
- Український Інститут національної пам’яті, офіційний сайт: <http://memory.gov.ua>
- Center for Interdisciplinary Memory Research URL: <http://www.memory-research.de>.
- Center for the Study of History and Memory, Indiana Univ. URL: <http://www.indiana.edu/~cshm>.
- History and Memory. Journal by Indiana Univ. Press URL: <http://www.iupress.indiana.edu/journals/history/hmtoc.html>>
- Interdisciplinary Study of Memory site, by John Sutton, Philosophy Department, Macquarie University, Sydney. URL: <http://www.phil.mq.edu.au/staff/jsutton/Memory.html>.
- The Human Ecology of Memory. site by Prof. John F. Kihlstrom, Dept. of Psychology. URL: <http://socrates.berkeley.edu/~kihlstrm>>

ФОРМИ КОНТРОЛЮ І МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ (у т.ч. критерії оцінювання результатів навчання)

Застосовано два види контролю: поточний та підсумковий контроль.

Формами організації **поточного контролю** є:

- усний контроль: індивідуальне і фронтальне опитування, бесіда, презентація ІНДЗ, доповідь, оцінювання доповідей;
- контроль виконання індивідуальних завдань;
- тестовий контроль

Підсумковий контроль – залік

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Вид роботи	Кількість балів
Поточний контроль:	
Опитування за питаннями відповідної теми на практичному занятті, участь здобувачів вищої освіти в обговоренні проблемних питань	від 0 до 5
Виконання рефератів за однією із запропонованих тем, доповідь та демонстрація презентації	від 0 до 5
Періодичний контроль:	
Контрольна робота за змістовими модулями у формі тестування	від 0 до 5

Вид роботи	Бали	Критерії оцінювання
Опитування за питаннями відповідної теми на практичному занятті, участь здобувачів в обговоренні проблемних питань	0 балів	Здобувач не бере участь у практичному занятті, є спостерігачем; не виступає, не задає питання; дає неправильні відповіді на запитання, показує незадовільне знання апарату і джерел.
	2-3 бали	Здобувач іноді бере участь у занятті; ситуативно надає відповіді на прямі запитання; допускає помилки під час відповідей на запитання; показує пасивну роботу на заняттях; фрагментарні знання апарату і джерел; показує невміння публічно представляти матеріал.
	4-5 бали	Здобувач бере активну участь у практичному занятті; бере активну участь у обговоренні проблемних питань, користується додатковою навчально-методичною та науковою літературою; вміє сформулювати своє ставлення до проблеми; висловлює власні міркування, наводить доцільні приклади; здатний публічно представити матеріал.
Виконання рефератів за однією із запропонованих	0 балів	Не зараховуються реферати (довіді) та презентації, які виконані не самостійно або запозичені з мережі Інтернет.
	1-2 бал	Доповідь та презентація виконані самостійно, проте матеріал представлений описово, висновки формальні,

тем: доповідь та демонстрація презентації		тема не розкрита.
	3 бали	Доповіді та презентація виконані самостійно, оформлення відповідає вимогам із незначними порушеннями, опрацьована актуальність теми, теоретичний аналіз містить неточності, але усно здобувач пояснює матеріал впевнено і за допомогою викладача виправляється, змістовний матеріал представлений добре, висновки відповідають на завдання, тема загалом розкрита із незначними прогалинами.
	4 бали	Доповідь та презентація виконані самостійно, оформлення відповідає вимогам, опрацьована актуальність теми, теоретичний аналіз достатній, здобувач усно та без допомоги викладача пояснює матеріал, змістовний матеріал представлений добре, у висновку сформульовані висновки, тема загалом розкрита, презентація містить посилання на джерела.
	5 балів	Доповіді та презентація виконані самостійно, оформлення відповідає вимогам, актуальність теми розкрита, правильно визначені об'єкт і предмет, гіпотеза, метод відповідає тематиці та задачі, теоретичний аналіз ґрунтовний, здобувач вільно презентує матеріал; зміст презентації не перевантажений слайдами з текстовим матеріалом; у висновку сформульовані самостійні судження, підкріплені доказами, презентація містить посилання на джерела.
Контрольна робота за змістовними модулями	0 балів	Відповідь на запитання неправильна.
	10 балів	В контрольній роботі кожного з модулів по 10 запитань: 1 бал за кожен правильну відповідь.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою для заліку
90 – 100	A	Зараховано
85 – 89	B	
75 – 84	C	
70 – 74	D	
60 – 69	E	
35 – 59	FX	Не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	Не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. РОЗПОДІЛ БАЛІВ

Поточний та періодичний контроль												Сум бал загал	Підс умк	Сум бал
Змістовний модуль 1					Змістовний модуль 2							100	Залік	
Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6	Т 7	Т 8	Т 9	Т 10	Т 11	Т 12-13			
3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3			
Контрольна робота №1 (15 балів)					Контрольна робота №2 (15 балів)									
(2_ІНДЗ *5) = 10					(3_ІНДЗ *5) = 15 ; (1_ІНДЗ*9) = 9							10	100	